

**V.
PAPA
IVAN XXIII.**

MATER ET MAGISTRA

ENCIKLIKA

Časnoj braći patrijarsima, primasima, nadbiskupima, biskupima
i drugim mjesnim ordinarijima
u miru i zajednici s Apostolskom Stolicom kao i svemu svećenstvu
i vjernicima katoličkoga svijeta
o
suvremenom razvoju socijalnog pitanja
koji valja uskladiti s kršćanskim načelima
(15. 5. 1961.)

Časna braćo, ljubljени sinovi, pozdrav i apostolski blagoslov!

UVOD

1. Majka i Učiteljica naroda, katolička Crkva, ustanovljena je od Krista Isusa zato da svi koji, u tijeku vjekova, dođu u njezino krilo i zagrljaj, nađu spas i puninu izvrsnijega života. Toj je Crkvi, »stupu i podlozi istine« (1. Tim 3, 15), njezin presveti Osnivač povjerio dvostruku zadaću: da mu rađa djecu i da rođene uči i vodi majčinskom se providnošću brinući za život pojedinaca i naroda, život čije je uzvišeno dostojanstvo imala uvijek u najvišoj cijeni i budno ga čuvala.

2. Kristov nauk, naime, kao da povezuje zemlju s nebom jer čovjeka obuhvaća čitava, tj. njegovu dušu i tijelo, razum i volju, te ga potiče da svoj duh uzdiže iz nestalnosti skupnoga ljudskog bivanja ka krajevima vječnoga života, gdje će jedanput uživati nezalazno božanstvo i mir.

3. Iako je dakle svetoj Crkvi prvi zadatak posvećivati duše i činiti ih dionicima nebeskih

dobara, ipak se brine i za potrebe svagdašnjega ljudskoga života, ne samo s obzirom na hranu i uzdržavanje nego i s obzirom na blagostanje i napredak u raznovrsnim dobrima i u različitim vremenskim prilikama.

4. Kad to Crkva ostvaruje, izvršava naredbu svojeg osnivača Krista koji, kad na jednom mjestu veli: »Ja sam put, istina i život« (Iv 14, 6) a na drugom: »Ja sam svjetlo svijeta« (Iv 8, 12), smjera, dakako, u prvom redu na čovjekov vječni spas, a kad pri pogledu na ogladnjelo mnoštvo gotovo plačući dovikuje: »Žao mi je naroda« (Mk 8, 2), pokazuje da su mu na srcu i zemaljske potrebe ljudi. I ne dokazuje to božanski Otkupitelj samo riječima već i djelima svoga života kad ne jednom čudnovato umnaža kruh da utaži glad mnoštvu.

5. Ovim kruhom, danim tijelima za hranu, htio je ujedno predoznačiti ono nebesko jelo za duše što će ga ljudima dati »u predvečerje svoje muke«.

6. Nije dakle čudo što je katolička Crkva, prihvaćajući Kristovu pouku i vršeći njegovu zapovijed, već dvije tisuće godina, tamo od službe prvih đakona sve do naših dana, neprestano visoko dizala baklju ljubavi, i to ne samo propisima nego i obiljem primjera; ljubavi, velimo, koja skladno spaja zapovijed međusobne ljubavi i njezino vršenje te čudesno obuhvaća ovaj dvostruki nalog »davanja« u čemu stoji sav crkveni društveni nauk i djelatnost.

7. Najznačajnijim svjedočanstvom društvenog nauka i djelovanja što ih je katolička Crkva kroz vjekove razvila, neosporno valja smatrati izvanrednu encikliku, koja počinje riječima *Rerum novarum* (*Acta Leonis XIII, XI, 1891, str. 97144*), a izdao ju je prije sedamdeset godina, Naš predšasnik besmrtno uspomene Lav XIII. da iznese načela za rješavanje radničkog pitanja u duhu kršćanskog nauka.

8. Malo je kad papina riječ primljena s tolikim odobravanjem u svijetu kao ova okružnica Lava XIII. s kojom se, po težini i širini misli i po snazi izraza, uistinu malo što može mjeriti. Uistinu, ta su načela i upozorenja stekla toliku važnost da spomen na njih neće kod kasnijih pokoljenja nikako, vjerujemo, pasti u zaborav. Od tada se nekako na šire stalo rasprostirati djelovanje katoličke Crkve. Njezin se vrhovni pastir tada, uzevši nekako na sebe poteškoće, plač i težnje slabijih i izmučenih, dao naročito na traženje i vraćanje njihovih prava.

9. Iako od izdavanja one divne enciklike nije proteklo malo vremena, uza sve to još je i danas vrlo djelotvorna njezina snaga. Djeluje naime u spisima papa koji su naslijedili Lava XIII. i koji se, kad raspravljaju o gospodarsko-društvenom pitanju, uvijek pozivaju u nečemu na to Lavovo pismo: čas da ga razlože i osvijetle, čas da potaknu novi žar u katolika. Djeluje, k tomu, i u pravnom uređenju mnogih država. Sve to posve jasno pokazuje da su i temeljito

produbljena načela i smjernice za djelovanje i očinske opomene, što ih nalazimo u velikoj enciklici Našega predšasnika, i danas sačuvale svoju prvotnu vrijednost. Dapače, može ona ljudima nuditi nove i životvorne osnove da bi dobro prosudili zamašnost društvenog pitanja i odlučili što im je u tomu poduzeti.

I. DIO

NAUK ENCIKLIKE »RERUM NOVARUM« I PRAVODOBAN RAZVOJ U NAUČAVANJU PIJA XI. I PIJA XII.

Doba *Rerum novarum*

10. Nauk koji je mudri papa upravio čitavom čovječanstvu svakako je, držimo, zasjao jasnijim svjetlom zato što je tadašnje doba bilo zastrto gustom tminom: s jedne strane korjenite društveno-političke promjene, s druge strane žestoke suprotnosti među mnogima te prevratnički nemiri.

11. Kako je svima poznato, shvaćanje gospodarstva, tada općenito rašireno i u život provedeno, bijaše naturalističko, po kojem je sve učinak nužnih prirodnih sila; između ćudorednih i gospodarskih zakona nema nikakve veze; onaj koji se bavio gospodarstvom išao je samo za osobnom koristi; vrhovni zakon kojim se ravnaju međusobni odnosi privrednika jest slobodno i neograničeno natjecanje; kamate na kapital, cijena robe i usluga, visina zarade i plaće određuju se mehanički i isključivo po zakonu tržišta; država se pogotovo ima suzdržati od bilo kakva miješanja u gospodarske poslove. U isto su pak vrijeme radnička udruženja, već prema državi, bila ili posve zabranjivana ili tek podnošena ili im se priznavao privatno-pravni značaj.

12. U ono je vrijeme bahato pravo jačega bilo ne samo uzakonjeno u gospodarstvu nego je posve vladalo odnosima među ljudima. Tako je cjelokupni ekonomski poredak bio do u dno poremećen.

13. Dok se, naime, u nekolicine gomilalo golemo bogatstvo, veliko je mnoštvo radnika čamilo svaki dan u sve crnijoj bijedi. Radničke plaće nisu dostajale za životne potrebe, a kad što ni da otjeraju glad. U takvim su prilikama proleterima većinom bili narinuti radni uvjeti

štetni po zdravlje, ćudoređe i vjeru. Nećovječni su često bili i uvjeti kojima se podvrgavahu uposlana djeca i žene. Pred očima je radnika svakodnevno, poput strašila, prijeteći stajala nezaposlenost. Obiteljska je zajednica bila pred polaganim rasulom.

14. Prirodna je posljedica toga bila da su radnici, ionako već ozlojeđeni svojim položajem, smatrali da im je takvo stanje otvoreno otkloniti. I tako je slijedilo da su među radništvom preotimale maha osnove na prevrat sklonih ljudi, koji su preporučivali lijekove gore negoli bijaše sama bolest.

Putovi obnove

15. U takvo je prijelomno vrijeme Lav XIII. objavljivanjem enciklike *Rerum novarum*, izdao socijalnu poruku crpljenu iz potreba samo ljudske naravi i usklađenu s načelima i duhom Svetog evanđelja, poruku, velimo, koja je, bez obzira na neka protivljenja, kako to već biva, zanjela cio svijet i pobudila najveće udivljenje. Svakako, nije to prvi put da se Apostolska Stolica stavila, glede ovozemnih stvari, na obranu siromaha; nego je isti Naš predšasnik blage uspomene Lav XIII. bio izdao i druge dokumente koji su nekako pripravili put netom spomenutoj okružnici. Ona ipak prva daje cjelovit prikaz načela i jednosmislen program za budući postupak tako da je s punim pravom smatramo nekom sumom katoličkog nauka o gospodarskom i društvenom pitanju.

16. Treba reći da je to svakako pokazalo ne malu smionost. Dok se neki, naime, nisu stidjeli, što se tiče društvenog pitanja, Crkvi predbacivati da ne čini ništa drugo no propovijeda siromasima snošenje nevolja a bogataše potiče na darežljivost, Lav XIII. nije, međutim, oklijevao posve otvoreno utvrditi i braniti sveta prava radnika. Prije no što će izložiti načela i zahtjeve katoličke Crkve o društvenom pitanju, otvoreno je izjavio: »S pouzdanjem započinjemo raspravu vršeći potpuno svoje pravo. Radi se, naime, o stvari koja se ne da riješiti bez *pomoći vjere i Crkve*« (RN 13).

17. Dobro su vam časna braćo, poznata osnovna načela koja je veliki papa tako jasno i tako ozbiljno dao, po kojima se ima posve obnoviti oblik skupnoga života ljudi u gospodarskom i društvenom pogledu.

18. Ponajprije govori o radu. On se nikako ne smije smatrati kakvom god vrstom robe jer je neposredan izraz ćovjekove osobe. Za veliku većinu ćovječanstva rad je jedini izvor životnog uzdržavanja pa se nagrada za nj ne smije odmjeravati po zakonima trgovine nego, radije, po zakonima pravde i pravićnosti. Ne biva li tako, u radnim će ugovorima pravda biti naskroz povrijeđena pa bili i s jedne i s druge strane slobodno sklopljeni.

19. Uz to, priroda daje pojedincu pravo na privatno vlasništvo, čak na posjedovanje proizvodnih sredstava. Država ne može ni pod kojim uvjetom to pravo ukinuti. No budući da privatno vlasništvo imade po svojoj naravi i društvenu zadaću, onaj koji to pravo uživa, nužno ga treba koristiti ne samo u svoj osobni probitak nego i u dobro drugih.

20. Što se pak tiče države, njoj je svrha, u redu zemaljskih vrednota, promicati zajedničko dobro svih pa ne smije ni pod koju cijenu zanemariti ekonomski položaj građana. Prisutna u društvu mora, štoviše, pravo nastojati da se najprije proizvede ona množina dobara »korištenje kojih je nužno za vršenje kreposti« (Sv. Toma, *De regimine principum*, I, 15), a zatim da se brane prava svih građana, u prvom redu onih slabijih kakvi su radnici, žene i djeca. Država se nikad ne smije riješiti dužnosti koja joj nalaže da svojski poboljšava položaj radništva.

21. Dužnost je države, nadalje, bdjeti da se radni ugovori sklapaju po pravdi u pravičnosti i, u isto vrijeme, da radno mjesto ne ugrožava dostojanstvo čovjekove osobe ni s obzirom na tijelo ni s obzirom na dušu. Prema tome, Lavovo pismo iznosi osnovna načela istine i pravde za životne uvjete u ljudskoj zajednici, što su suvremene države, ovako ili onako, već uvrstile u svoje zakonodavstvo. Ta su načela, kako izjavljuje Naš predšasnik besmrtno uspomene Pio XI. u enciklici *Quadragesimo anno* (usp. QA 28), ne malo pridonijela stvaranju i razvoju nove grane pravne znanosti koju nazivamo »radnim pravom«.

22. U enciklici se dalje tvrdi da radnici imaju naravno pravo ne samo osnivati udruženja bilo isključivo radnička bilo radničko - poslodavačka, i to u onom obliku koji smatraju pogodnijim za svoje staleške probitke nego, štoviše, da sami radnici u spomenutim udruženjima imaju neosporivo pravo djelovati slobodno i po svojoj volji, već prema svojoj koristi.

23. Konačno, neka se radnici i poslodavci u sređivanju međusobnih odnosa ravnaju po načelima čovječje solidarnosti i u duhu kršćanskog bratstva; naime, neobuzdana međusobna konkurencija koju promiču tzv. liberalci ili klasna borba, kako bi htjeli marksisti, nisu manje daleko od kršćanskog nauka nego i od same ljudske naravi.

24. To su eto, časna braćo, temelji na kojima mora počivati gospodarski i društveni život.

25. Nije stoga nikakvo čudo da su se odlični katolici, potaknuti ovim pobudama, dali na niz pothvata da taj nauk provedu u djelo. Našlo se u raznim dijelovima svijeta i drugih zaista dobronamjernih muževa koji su, nagnani stvarnim potrebama ljudske naravi, udarili istim putovima.

26. S potpunim se dakle pravom ova enciklika sve do danas naziva *Magna charta* (usp.

QA 39) novoga gospodarskog i društvenog poretka.

Quadragesimo anno

27. Četrdeset godina nakon što je objavljen taj znameniti zakonik, da ga tako nazovemo, Naš je predšasnik blage uspomene Pio XI., izdao novu encikliku s početkom: *Quadragesimo anno* (AAS, XXIII, 1931, str. 177-228).

28. Papa ovdje potvrđuje da je Katoličkoj Crkvi pravo i dužnost poraditi navlastito oko pravilnog rješavanja prevažnoga društvenog pitanja, koje toliko uznemiruje svu ljudsku zajednicu. Zatim ističući ponavlja iz Lavova pisma načela i smjernice primjerene uvjetima vremena. Ovom prilikom, konačno, ne izlaže iz nauka samo nekoliko mjesta o kojima su se i katolici razilazili nego i uči kako se ista načela i smjernice, s obzirom na društveni poredak, imaju uskladiti s izmijenjenim prilikama.

29. U to su, naime, vrijeme neki sumnjali što da se zapravo misli o privatnom vlasništvu, o radničkoj plaći i, konačno, o stavu katolika prema nekom blažem obliku socijalizma.

30. Što se prvoga tiče, Naš je predšasnik ponovio da pravo na privatno posjedovanje izvire iz same naravi; ujedno razvija i razjašnjava društveni smisao i ulogu privatnog vlasništva.

31. Što se pak drugoga tiče, papa najprije zabacuje mišljenje onih koji smatraju da plaćanje kao takvo po samoj naravi nije pravedno. U isti se mah tuži što plaće ne jednom znaju biti nečovječne i nepravedne. Zatim potanko opominje kojih se pravila i uvjeta valja držati da se u tom ne odstupi od pravde i pravičnosti.

32. Danas je na tom području, kako Naš predšasnik jasno uči, uputno unekoliko radne ugovore ublažiti s društvenim ugovorima, to jest tako da »radništvo i činovnici postaju sudionici u vlasništvu ili u njegovu upravljanju ili imadu dijela u razdiobi dobitka« (QA 66).

33. Teorijski je i praktično, smatramo, važna tvrdnja Pija XI.: »Ljudsko se djelovanje neće moći ni po pravdi ni po zasluži procijeniti ako se zanemari njegova socijalna i individualna narav.« (QA 70) Stoga, pri odmjeravanju plaće radnicima, pravednost zahtijeva da se, osim na potrebe samih radnika i njihovih obitelji, gleda s jedne strane na stanje privrednih poduzeća u kojima su zaposleni, a s druge strane na »gospodarsko opće dobro« (usp. QA 75).

34. Papa nadalje pokazuje da se komunizam i kršćanstvo međusobno temeljito protive i da katolici nipošto ne smiju prihvatiti naučavanje socijalizma umjerenijega smjera: po njihovu naime mišljenju, ponajprije, društveni je poredak ograničen na ovo prolazno vrijeme pa

je upravljen na blagodati isključivo ovoga smrtnog života; drugo, budući da društveni život ljudi ide samo za proizvodnjom izvanjskih dobara i budući da je pravi pojam društvenog autoriteta zanemaren, ljudska se sloboda odveć sužava.

35. Pio XI, uza sve to dobro zna da su se od izdavanja Lavove enciklike prije četrdeset godina vremena i prilike do dna izmijenile. To se, uz ostalo, vidi također iz toga što je slobodna konkurencija konačno, nekom unutarnjom gotovo uređenom zakonitosti, doprla tako daleko da je samu sebe gotovo rastvorila te golemo bogatstvo i otud proizašlu neobuzdanu gospodarsku prevlast zgrnula u ruke nekolicine »koji većinom nisu vlasnici, nego samo čuvari i upravitelji u njih položenoga kapitala kojim oni po miloj volji upravljaju« (QA 106).

36. Stoga, kako oštroumno primjećuje papa, »na mjesto slobodne trgovine stupila je gospodarska prevlast, lakomo gramženje za dobitkom naslijedila je borba za prevlast, čitavo je gospodarstvo postalo strašno tvrdo, neumolno i okrutno« (QA 110). Iz toga je, razumije se, proizlazilo da je čak državna vlast služila probitku bogatijih i tako je na neki način cijelim svijetom zagospodario financijski imperijalizam.

37. Da prikladno stane na put takvu razvoju prilika, papa je dao ova glavna pravila: gospodarstvo se ima ponovno vratiti k ćudoređu; probici se pojedinaca i udruženja imaju svakako uskladiti s općim dobrom. To pak, po nauku Našega predšasnika, zahtijeva da se prvo, opet uspostavi uredan društveni život u kojem postoje manja gospodarska i staleška udruženja, ne nametnuta od državne vlasti, nego samostalna; drugo, da državna vlast, upotpunjujući svoju ulogu, nikako ne zapusti da se brine za zajedničko dobro svih i, napokon, da države, gledamo li na općeljudsku zajednicu, surađujući i sporazumijevajući se međusobno, postojano idu za gospodarskim blagostanjem svih naroda.

38. No bitne misli, koje su, čini se, Pijevu pismu svojstvene, dadu se svesti osobito na ove dvije: prva, vrhovni zakon u gospodarstvu ne smije nikako biti probitak ni pojedinaca ni udruženja niti neobuzdana konkurencija, niti gospodarska prevlast bogataša, niti državni prestiž, niti težnja za nadmoći niti išta takvo.

39. Naprotiv, u svim ekonomskim pothvatima treba vladati pravednost i ljubav kao najviši zakon društvenoga života.

40. Druga pak misao, koja je, po našem mnijenju, svojstvena enciklici Pija XI, nalaže da se osnivanjem bilo javnih bilo slobodnih ustanova, i u državnim i u međunarodnim razmjerima, a sve u duhu društvene pravednosti, uspostavi takav pravni poredak u kojem bi privrednici mogli lijepo složiti svoje osobne probitke s općim blagostanjem.

Radio-poruka na Duhove 1941.

41. Međutim, ne malo priznanje za određivanje društvenih prava i dužnosti treba odati Našemu predšasniku besmrtno uspomene Piju XII. koji je 1. lipnja 1941. o blagdanu Duhova upravio preko radija poruku svemu čovječanstvu »da pažnju katoličkoga svijeta obrati na obljetnicu koja zaslužuje da bude zlatnim slovima upisana u povijest Crkve: na pedesetu godišnjicu temeljne socijalne enciklike Lava XIII. *Rerum novarum* (AAS, XXXIII 1941, str. 196) i »da iz dubine duše prinese Svemogućem Bogu poniznu zahvalu što je ... obdario Crkvu ovom enciklikom svojega Namjesnika na zemlji,... da mu zahvali na nadahnuću Duha Obnovitelja koji je to nadahnuće po njoj odonda sve više i više izlijevao po čitavom ljudskom rodu«.

42. U ovoj poruci veliki papa tvrdi da je »neosporna kompetencija Crkve« da sudi »da li su osnove postavljenoga socijalnog uređenja u skladu s nepromjenjivim redom što ga je Bog Stvoritelj i Otkupitelj objavio preko prirodnoga reda i objave« (SK, SO str. 115). Veli da će spomenuto pismo Lava XIII. vrijediti u svako vrijeme na trajnu korist; i koristeći priliku namjerava pružiti »daljnja čudoredna načela i smjernice o tri temeljne vrednote socijalnog i gospodarskog života,... tri osnovne vrednote koje se međusobno isprepliću, učvršćuju i pomažu jesu: »*uporaba materijalnih dobara, rad, obitelj*« (SK, SO str. 118.).

43. S obzirom na prvu, Naš predšasnik tvrdi da *pravu svakog čovjeka na korištenje materijalnih dobara za životno uzdržavanje valja dati prednost pred ma kojim pravom gospodarskoga reda*, pa tako i pred pravom na privatno vlasništvo. Pravo je na privatno vlasništvo, primjećuje Naš predšasnik, ukorijenjeno, istina, u samom naravnom pravu, ali po Stvoriteljevoj volji ono ni u kojemu slučaju ne može priječiti »da dobra, koja je Bog stvorio za sve, podjednako pripadaju svima po načelima pravde i ljubavi« (SK, SO, str. 119.).

44. *O radu pak*, preuzimajući naučavanje iz Lavova pisma Pio XII. uči da je, što se tiče pojedinaca, rad u isti mah dužnost i pravo, stoga u prvom redu na njih spada da određuju međusobne radne odnose; jedino ako toga oni sami ne bi htjeli ili mogli, tada je na državi da »intervenira pri razdiobi i rasporedu rada u obliku i mjeri koji zahtijeva pravilno shvaćeno opće dobro« (SK, SO str. 122.).

45. Prelazeći zatim na pitanje *obitelji*, papa ističe da *privatno vlasništvo materijalnih dobara vrlo* mnogo doprinosi čuvanju i razvoju života u samoj obitelji jer lijepo osigurava »ocu obitelji zdravu slobodu, potrebnu da može izvršiti dužnosti koje mu je Stvoritelj doznačio, a odnose se na fizičko, duhovno i vjersko dobro obitelji« (SK, SO, str. 123.).

Budući da otud proistječe i pravo obitelji da se seli, isti Naš predšasnik upozorava i onu državnu vlast koja dopušta svojem stanovništvu da se iseli i onu koja useljenike prima »da uklone sve što bi moglo biti zaprekom, te nastane i razvije se pravo pouzdanje« (Usp. SK, SO, str. 124.). Izvrši li se to i s jedne i s druge strane, neće moći a da se u narode, uz povećanje i razvoj gospodarskoga blagostanja i kulturnih nastojanja, obostrano ne prelijevaju koristi.

Daljnje izmjene

46. *No prilike*, koje su u ono doba već Piju XII, izgledale posve različite od prilika prijašnjega vremena, *u ovih su se posljednjih dvadeset godina do dna izmijenile* i to ne samo s obzirom na stvarno stanje pojedine države nego i s obzirom na međudržavne odnose.

47. Promatramo li područje znanosti, tehnike ili ekonomije, stojimo danas u prvom redu pred ovim otkrićima: *pronalazak atomske energije*, njezina primjena u ratne, a zatim iz dana u dan sve veća primjena u mirnodopske svrhe; *ljudima je dana gotovo bezgranična mogućnost proizvodnje mnoštva predmeta kemijskim putem; automatizacija proizvodnih dobara*, sve šire primjenjivana u industriji i posluživanju; *modernizacija poljoprivrede; gotovo potpun nestanak udaljenosti među narodima*, naročito uz pomoć radija i televizije; *snažan porast brzine u čitavom saobraćaju - i, konačno, prodor u svemir.*

48. Osvrnemo li se pak na društveno područje, opažamo da se u naše dane dogodilo *ovo: razvoj socijalnog osiguranja stanovništva; u nekim ekonomski jačim državama svestrano osiguranje života građana u nesrećama; radnici, članovi udruženja, postaju sve svjesniji gospodarsko-društvenih problema; napredak općeg obrazovanja većeg dijela građana; sve raširenije blagostanje; sve češće prelaženje ljudi s jedne industrijske grane na drugu i otud smanjenje klasnih razlika; sve veće zanimanje srednje obrazovanih ljudi, sada više nego nekada, za događaje u svijetu.* Istodobno pak, dok se u državama - kojih ima sve više - opaža ne malen napredak u ekonomiji i u socijalnim ustanovama, lako je primijetiti da iz dana u dan nastaju *sve očitije suprotnosti: ponajprije između poljoprivrede, industrije i javnih službi, zatim između razvijenih i manje razvijenih područja iste zemlje i, konačno, u svjetskim razmjerima, između pojedinih država nejednake ekonomske moći.*

49. Osvrnemo li se na političko područje, uočavamo da se zbog toga u njemu mnogošta izmijenilo: danas, naime, u većini *zemalja u političkoj upravi sudjeluju ljudi više-manje svih društvenih slojeva; danas državna vlast sve više zadire u gospodarsko i društveno područje; azijski i afrički narodi, zbacivši kolonijalnu upravu, postali su politički samostalni; veze su*

među narodima učestale, pa oni danas sve više nekako i ovise jedni od drugih; u svijetu su *nastale brojne organizacije* i vijeća koje prelaze granice i interese pojedinih država te nastoje oko koristi svih naroda na ekonomskom, socijalnom, kulturnom polju i, konačno, na području međunarodnih odnosa.

Povod novoj enciklici

50. Razmotrivši sve to, naša je dužnost - smatramo - podržavati neugašen plamen koji su naročito naši veliki predšasnici raspirili i sve poticati da iz njihovih spisa uzimaju svjetla i poticaja pa da socijalno pitanje riješe na način koji najbolje odgovara potrebama današnjeg vremena. Ovo pismo držimo - trebamo izdati ne samo da encikliku Lava XIII. zaslužno komemoriramo nego i da, u izmijenjenim prilikama, potvrdimo i pitanje razložimo nauk naših predšasnika i da jasno odredimo crkveno naučavanje o novim važnim suvremenim pitanjima.

II. DIO

OBJAŠNJENJA I DALJNJE RAZVIJANJE NAUKA RERUM NOVARUM

Osobna inicijativa i zahvat države u gospodarstvo

51. Već na početku valja ustanoviti da na gospodarskom području prednost ima osobna inicijativa pojedinaca bilo da rade samostalno bilo da se na različite načine udružuju radi stjecanja zajedničkih pogodnosti.

52. No s razloga koje su naši predšasnici iznijeli, u ovom je nužno da i državna vlast bude djelatno prisutna da se porast materijalnih dobara pravilno promiče da bi vodio socijalnom napretku, a tako i koristi sviju građana.

53. A ta briga države: da njeguje, potiče, sređuje, nadomješta i upotpunjuje oslanja se na »načelo pripomoćne službe« (QA 81) koje Pio XI. izlaže u enciklici *Quadragesimo anno* ovako:

»Ostaje ipak u društvenoj filozofiji čvrsto i nepomično načelo koje se ne može ni ukloniti ni promijeniti. To načelo glasi: Kao što ne valja pojedincima oduzimati i državi predavati poslove koje oni mogu obaviti na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je

nepravедno i u visokom stupnju škodljivo i za javni poredak opasno davati većem i višemu društvu poslove koje mogu izvršiti manje i niže zajednice. Svaka naime društvena ustanova mora po svojem pojmu i značenju donositi pomoć udovima društvenog tijela, a ne smije ih nikada niti uništiti niti sasvim prisvojiti.« (QA 80).

54. Lako je, dakako, uočiti da noviji napredak znanosti i uspješniji način proizvodnje pružaju mnogo više nego nekad državnoj upravi mogućnost: i da smanjuje razlike između različitih ekonomskih područja, između pojedinih pokrajina iste zemlje i među pojedinim narodima u svijetu; i da unutar stanovitih granica zadrži kolebanja koja obično nastaju zbog nestalnih ekonomskih prilika; da, konačno, pruža uspješne lijekove protiv masovne nezaposlenosti. Stoga se neprestano od državnog vodstva, koje se treba brinuti za opće dobro, zahtijeva da se mnogostruko i šire nego ranije i smišljenije zauzme za ekonomiku te da ovoj svrsi shodno prilagodi ustanove, službe, sredstva i postupke.

55. Ali uvijek stoji da zauzimanje državnih vlasti za ekonomiku, kako god bilo svestrano i zadiralo duboko u društveni život, treba biti takovo da slobodu privatne inicijative ne samo ne steže nego i pospješuje, ali tako da osnovna prava svake ljudske osobe ostanu netaknuta. Ovamo valja ubrojiti načelo: Na pojedince redovito spada pravo i dužnost uzdržavati sebe i svoje: a to znači da svaki gospodarski poredak ima svakomu dati slobodnu i pogodniju mogućnost plodonosnog rada.

56. Uostalom, iz samog se povijesnog razvoja sve pravilnije shvaća da uopće ne može biti uspješne i dobro sazidane ljudske zajednice ne djeluju li suradnički na gospodarskom polju i privatnici i državna vlast. Ta se pak suradnja ima ostvarivati uzajamnim i složnim trudom i to tako da ulog koji ide jedne i druge što bolje odgovara potrebama općega dobra, već prema promjenljivim prilikama vremena i života.

57. Iz onoga što se tu i tamo događa znademo: kad nema privatne inicijative, tada u državi vlada tiransko gospodstvo; štoviše, na raznim ekonomskim područjima nastaje velik zastoj, pa zato nedostaje bezbroj dobara široke potrošnje, nedostaju blagodati koje se odnose ne samo na tjelesne nego prvenstveno na duhovne potrebe. Za postizavanje pak ovih dobara i blagodati izvanredno se daje upreći i potaknuti darovitost i marljivost pojedinaca.

58. Kad pak u ekonomici ili posve izostane ili je krnja dužna državna suradnja, tad vidimo da države srljaju pravo u nepopravljive neredne, a silniji, kojima je do poštenja malo stalo, nečasno izrabljuju tuđu bijedu za svoj dobitak. Očito je da takvi, na žalost, svagda i svugdje poput ljulja u žitu tjeraju korijenje.

SOCIJALIZACIJA ŽIVOTA

Izvor i širina pojave

59. K poglavitim oznakama koje su, čini se, svojstvene našem vremenu, valja zacijelo pribrojiti razrast društvenih odnosa: uzajamne i danomice svestranije veze među građanima, koje su u njihov život i djelatnost unijele mnogostruke oblike društvenoga suudesa, koji su većinom ušli u privatno i javno pravo. Ovomu je, čini se, porijeklo u mnoštvu činjenica što ih je sadašnje doba stvorilo, npr. znanstveni i tehnički napredak, uspješniji način proizvodnje, viši životni standard.

60. Taj pak razvoj društvenoga života, valja držati, pokazuje i uzrokuje sve snažnije posizanje države u poslove koji se tiču najdubljih temelja ljudske osobe pa nemaju malu važnost i nisu bez opasnosti. Tako na primjer skrb za zaštitu zdravlja, za izobrazbu i odgoj mladeži, za izbor zvanja, za pravilan put da se osposobe i povrate u bolje prilike oni koji su bilo kako duševno ili tjelesno ograničeni. To pak dijelom pokazuje a dijelom prati duševnu prirodenu sklonost koja se jedva daje sapeti, sklonost, velimo, koja ljude nosi da se, kao od sebe, udružuju kad je u pitanju stjecanje dobara koja svatko želi, a nadilaze pojedinačne snage. Pod tim uplivom, naročito u ovo posljednje doba, nikli su na sve strane savezi, društva i ustanove: gospodarski, socijalni, kulturno-zabavni, sportski, profesionalni i politički, koji mogu biti ili samo nacionalni ili međunarodni.

Ocjena

61. Bez sumnje da ovakav napredak društvenih prilika donosi mnogovrsne pogodnosti i koristi. Tako se doista može zadovoljiti mnogim pravima ljudske osobe, osobito na društvenom i gospodarskom području, osobito pravima koja se tiču čovjekovih životnih potreba: brige za zdravlje, proširivanje i produbljivanje osnovne izobrazbe, prikladnijeg profesionalnog osposobljavanja, stana, rada, odgovarajućeg odmora i poštene zabave. K tomu, noviji tehnički izumi sve savršeniji - kakvi su tisak, kino, radio i televizija - služe danas ljudima za razmjenu misli te pogoduju da ljudi sa ma kojeg kraja zemlje, tako reći, prisustvuju čak vrlo udaljenim događajima.

62. No budući da su se umnožili i da svakim danom rastu razni oblici takvih udruživanja, ujedno se na mnogim područjima djelatnosti množe propisi i zakoni koji ravnaju i određuju međusobne odnose građana. Iz toga slijedi da se mogućnost slobodna djelovanja pojedinaca steže u tješnje granice: često se, naime koriste takva sredstva, takve metode, a i okolnosti su

takve da je pojedincu, dakako, teško provoditi svoje namjere ne obazirući se na uplive izvanjskih prilika, da mu je teško išta raditi na svoju ruku; ispunjavati svoja prava i dužnosti kako spada; potpuno razviti i usavršiti svoje duhovne sposobnosti. Hoće li se ljudi, uza sve veće podruštvljenje ljudskoga života, najednom osupnuti i prestati biti svoji? Takvo što valja odlučno zabaciti.

63. Uistinu, veće podruštvljenje života ne nastaje nipošto pod nekim slijepim porivom prirodnih sila; naprotiv, ima, kako već izložismo, za tvorce slobodne ljude koji su po naravi tako nošeni k djelovanju da su ipak odgovorni za svoja djela; dakako, treba im priznati zakone ljudskoga napretka i gospodarskog razvoja te im se nekako podrediti; a uopće i nije im moguće oteti se uplivu okoline.

64. Stoga se podruštvljenje života može, a i mora odvijati takvim putovima da se građanima što više namiču blagodati, a štete da se ili posve izbjegnu ili barem smanje.

65. A da se što lakše dođe do ovih željenih uspjeha, državna vlast mora imati pravi pojam o općem dobru, pojam koji se sastoji u skupu svih onih uvjeta društvenoga života koji čovjeku omogućuju punije i nesmetanije usavršavanje njegove osobnosti. Još smatramo potrebnim da se udruženja ili tijela, odnosno raznovrsne druge ustanove, u kojima najviše i stoji društveni napredak, stvarno ravnaju svojim pravilima i da nastoje, na korist samog općeg dobra, iskrenom slogom postići svoj cilj. Potrebno je, štoviše, da takva udruženja odaju bitnu sličnost s pravom zajednicom. To će ostvariti samo ako udruženja budu svoje članove vazda smatrala ljudskim osobama i pozivala ih da uzmu dijela u njihovoj djelatnosti.

66. Razvojem odnosa koji u naše doba ljude uzajamno povezuju, države će ujedno to lakše postići pravi poredak što se bolje uskladi ovo dvoje: s jedne strane pravo po kojem bilo pojedini građani bilo skupine građana smiju samostalno djelovati, poštivajući uzajamnu suradnju; s druge pak strane zahvat države koji privatnu inicijativu shodno sređuje i gaji.

67. Ako se dakle društveni život doista ravna onim pravilima i bude u skladu s ćudoređem, njegov napredak ni u kojem slučaju neće po svojoj naravi izazvati da pojedince stignu teške pogibli ili preveliki tereti. Štoviše, možemo se nadati da će to sretno dovesti ne samo do razvijanja i usavršavanja čovjeku prirođenih sposobnosti nego i do organske povezanosti ljudskog društva. Ta je poželjna povezanost, kako upozorava Naš predšasnik blage uspomene Pio XI. u enciklici *Quadragesimo anno* (QA 138), nužno potrebna da se obilato udovolji pravima i dužnostima društvenog života.

NAGRAĐIVANJE RADA

Mjerilo: pravda i pravičnost

68. Veliki Nas bol obuzima dok Nam se pred očima reda - jedna li prizora! - nepregledno mnoštvo radnika koji u ne malo država a i po prostranim kontinentima primaju tako sitnu plaću za svoj rad da oni i njihove obitelji moraju živjeti u prilikama posve nedostojnima čovjeka. Tomu je, zacijelo valja držati - razlog što je u te krajeve moderna industrija ili tek nedavno uvedena ili još nije dovoljno razvijena.

69. Uza sve to, u nekim se od tih zemalja, nasuprot krajnjoj bijedi većine, može vidjeti obilje i rasipna raskoš manjine, u otvorenoj i drskoj opreci sa sudbinom bijednika. Događa se, nadalje, ponegdje da se na stanovništvo postavljaju takvi pretjerani nameti da bi u državi ukratko nacionalni dohodak toliko odskočio kakav nije moguć po zakonima pravde i pravičnosti. Događa se, konačno, u drugih da se golem dio dohodaka određuje za prekomjerno povećanje državnog prestiža te se grozne svote ulažu u naoružanje.

70. Ovamo treba dodati da se u ekonomski razvijenijih naroda usluge osrednjega značenja ili sumnjive koristi nerijetko nagrađuju visokom ili čak obilatim plaćom, dok se ustrajan i plodonosan rad što ga vrše široki slojevi neumornih i čestitih građana nagrađuje plaćom odviše skromnom, za životne potrebe nedostatnom, ili u najmanju ruku nižom nego je pravedno računati se po pravdi njihov doprinos, dohodak poduzeća u kojem pojedinac radi i ukupan nacionalni prihod.

71. Stoga smatramo da Nam je dužnost opet upozoriti: kao što visinu plaće nije pravo prepustiti posve slobodnom natjecanju zainteresiranih, tako nije dopušteno da je određuje samovolja moćnijih; u ovoj stvari valja neizostavno poštivati zahtjeve pravde i pravičnosti. A to traži da se radniku odmjerava tolika plaća kolika mu omogućuje da provodi život dostojan čovjeka i snosi teret pristojna uzdržavanja obitelji. Kod određivanja pak pravedne radnikove plaće treba voditi računa također o ovome: prvo, koliki je pojedinčev doprinos u proizvodnji; drugo, kakvo je ekonomsko stanje poduzeća gdje su radnici zaposleni; zatim, što zahtjeva dobrobit pojedine zemlje, pogotovu s obzirom na sveopću zaposlenost; konačno, što zahtjeva opće međunarodno dobro, to jest dobro više međusobno povezanih država, različitih po ustrojstvu i prostranstvu. . .

72. Načela koja smo upravo iznijeli vrijede, očito je, svagda i svugdje. Kako će se pak primjenjivati na određene prilike, to se pouzdano može odrediti tek vodeći računa o raspoloživim sredstvima, sredstvima koja se u pojedinim naroda i po množini i po naravi

mogu razlikovati, a stvarno se i razlikuju, čak se u jednoj te istoj zemlji često s vremenom mijenjaju.

Ujednačavanje gospodarskog razvoja i društvenog napretka

73. Dok se u naše vrijeme, naročito nakon nedavnoga groznog rata, ekonomske prilike u državama tako naglo razvijaju, smatramo shodnim upozoriti sve na vrlo važno načelo o socijalnoj pravdi, koje upravo traži da se ekonomskom razvoju uvijek pridruži i prilagodi socijalni razvoj, i to tako da od povećanoga državnog bogatstva primaju jednaku korist svi staleži građana bez razlike. K tomu, valja bdjeti i svim se snagama upinjati da se suprotnosti koje nastaju među slojevima građana iz ekonomske nejednakosti nikako ne povećavaju, nego da se po mogućnosti smanjuju.

74. »Narodno gospodarstvo – kako promišljeno uči Naš predšasnik blage uspomene Pio XII. – kao što je plod djelatnosti ljudi ujedinjenih u državnoj zajednici, tako, na drugoj strani, nema druge svrhe nego da bez prekida osigurava materijalne uvjete pod kojima se može potpuno razvijati individualni život građana. Gdje se to na trajan način postigne, narod će biti u pravom smislu gospodarski bogat jer će opće blagostanje i, dosljedno, osobno pravo sviju na uporabu materijalnih dobara na takav način biti ostvareno u skladu s namisli Stvoritelja.« Iz toga slijedi da se gospodarsko blagostanje nekoga naroda ima mjeriti ne toliko po sveukupnoj količini dobara što ih posjeduje nego, radije, po njihovoj pravednoj raspodjeli, tako da se svi u državi mogu razvijati i usavršavati. K tomu je, po svojoj naravi, i upravljena sva državna ekonomija.

75. Ovdje treba primijetiti da je danas u mnogim zemljama takvo gospodarsko stanje da srednja i velika poduzeća najbolje napreduju zato što iz svojih prihoda uzimaju sredstva za obnavljanje i usavršavanje svojih postrojenja. U tom slučaju smatramo da se može ustvrditi: poduzeća bi radnicima trebala priznati stanoviti kreditni naslov, pogotovu ako njihova plaća ne prelazi iznos minimalne plaće.

76. U ovakvim prilikama treba imati pred očima načelo koje je u enciklici *Quadragesimo anno* Naš predšasnik sretne uspomene Pio XI. ovako izrazio: »Sasvim je krivo pripisivati bilo samom kapitalu bilo samom radu ono što je dobiveno njihovim združenim sposobnostima i sasvim je nepravedno da ikoji od ovoga dvoga niječe djelatvornost drugoga i sav proizvod prisvoji sebi.« (QA 54).

77. Iskustvo uči da se zahtjevu ove pravde može udovoljiti na više načina. Pustivši ostale po strani, danas je vrlo poželjno da radnici – postupcima koji najviše odgovaraju – malo po malo postanu suvlasnici svojih poduzeća, jer se danas još više nego u dane Našega

predšasnika »treba... svom snagom napregnuti da se barem ubuduće obilje stečenog kapitala u jednakom razmjeru ne nagomilava kod bogatih i da se u dostatnoj mjeri privodi onima koji daju radnu snagu« (QA 62).

78. No potrebno je upozoriti da omjer između plaće i prihoda treba odrediti tako da se uzme u obzir opće dobro države i sveukupne ljudske zajednice.

79. Što se tiče prvoga, držimo da na opće blagostanje u državi spada ovo: zaposliti što više radnika; paziti da ne bi ni u državi ni među samim radništvom nastale povlaštene skupine; prikladno uskladiti plaću s visinom robne cijene; omogućiti što većem broju građana dostup k dobrima i k blagodatima civiliziranijega života; ukloniti posve ili barem donekle ublažiti nerazmjere između različitih gospodarskih grana: između poljoprivrede, industrije i javnih služba; shodno uskladiti, naročito uz pomoć državne vlasti, porast blagostanja s razvijem usluga u korist građana; prilagodit, po mogućnosti, način proizvodnje znanstvenom i tehničkom napretku; postići, konačno, da ostvareno blagostanje kulturnijega života ne služi samo današnjem naraštaju već da gleda i na blagodati budućih.

80. Što se pak tiče drugoga, čini se da je zahtjev općeg dobra svekolike ljudske zajednice: kloniti se nepoštenog natjecanja u povećanju materijalnih dobara među narodima; njegovati u gospodarskim pitanjima međusobnu slogu, prijateljstvo i plodne sporazume; pružiti konačno stvarnu pomoć za ekonomsko pridizanje manje razvijenih zemalja.

81. Ove potrebe općega dobra, bilo pojedinih bilo svih država u svijetu, treba pravilno odvagnuti i kad se radi o raspodjeli dobitka između upravljača poduzeća u ime prihoda i između onih koji su pridonijeli kapitalu u ime kamata.

ZAHTJEVI PRAVDE S OBZIROM NA USTROJSTVO PODUZEĆA

Ustrojstvo poduzeća u skladu s čovjekovim dostojanstvom

82. Sa zahtjevima se pravde, međutim, ima uskladiti ne samo raspodjela radom stečenih dobara nego i radni uvjeti pod kojima se ta dobra ostvaruju. Čovjeku je naime prirođena potreba da, kad nešto radom proizvodi, smije i suodlučivati u upravljanju i radeći sam od sebe usavršavati.

83. Iz toga slijedi da, primjenjuje li se u proizvodnji takvo gospodarsko ustrojstvo i

postupci koji bi ili doveli u pitanje ljudsko dostojanstvo zaposlenih ili oslabili smisao odgovornosti, ili oduzeli pravo na slobodnu inicijativu, takav je gospodarski poredak, smatramo, daleko od pravednosti čak ako i uvjetuje izvanredno visoku proizvodnju i makar se njezina dobra dijelila po pravdi i pravičnosti.

Nova potvrda jedne upute

84. Ne da se, zacijelo, točno odrediti u gospodarstvu kakav sustav bolje odgovara čovječjem dostojanstvu i koji daje više pogodnosti i poticaja čovjekovoj odgovornosti u poslu. Naš je predšasnik blažene uspomene Pio XII. svejedno dao prikladno ovu praktičku uputu: »Mali i srednji posjed u poljoprivredi, obrtu i zanatstvu, trgovini i industriji treba štiti i promovirati tako da im se osiguraju pogodnosti velikih poduzeća putem zadružnih saveza, a u velikim poduzećima treba omogućiti da se radni ugovor ublaži društvenim ugovorom«. (Radio-poruka od 1. rujna 1944.).

85. Stoga, u skladu s općim dobrom i tehničkim napretkom, treba štiti i promovirati gospodarstva obrtnika i pojedinih seoskih obitelji kao i gospodarska udruženja kojima je svrha nadopunjavati i usavršavati spomenuta gospodarstva.

86. O gospodarenju u seoskim domaćinstvima kanimo govoriti kasnije. Ovdje smatramo prikladnim dodati se donekle obrtništva i gospodarskih udruženja.

87. Treba najprije upozoriti: da bi ovakva gospodarstva i udruženja stvarno postojala i uspijevala, moraju se neprestano prilagođavati - s obzirom na tehničku opremu i na način proizvodnje - novim prilikama vremena koje su iz dana u dan uvjetovane bilo znanstvenim i tehničkim napretkom bilo promjenjivim zahtjevima i željama ljudi. Pravo je da se za to brinu u prvom redu sami obrtnici i članovi udruženja.

88. Radi toga je posve na mjestu ne samo da se jednima i drugima daje primjerena stručna i opća duhovna izobrazba nego i da stupaju u profesionalna udruženja. Jednako je tako pravo da se država prikladno brine za školstvo, za poreze, kredite i socijalno osiguranje.

89. Uostalom državna briga za obrtnike i članove udruženja opravdana je i preporučljiva već i zato jer oni ostvaruju zbiljska dobra i doprinose kulturnom napretku.

90. Stoga očinskim srcem potičemo obrtnike i članove udruženja, drage naše sinove širom svijeta, da visoko cijene plemenitu zadaću koja im je u državi povjerena; njihovo naime nastojanje može u širokim narodnim krugovima svakim danom sve više buditi svijest odgovornosti i duh međusobnog pomaganja, oduševljavati ljude za iznalazačko i fino stvaralaštvo.

Sudjelovanje radnika u srednjim i velikim poduzećima

91. Nadalje smo, kao i Naši predšasnici, osvjedočeni da je u radnika opravdan zahtjev da aktivno sudjeluju u životu proizvodnoga poduzeća kojemu pripadaju i u kojem su zaposleni. Smatramo da se ne može točno i dokraja odrediti kakvo ima biti to sudjelovanje, što se ima radije utvrditi prema stanju u pojedinim proizvodnim poduzećima, stanje što je daleko od toga da bude za sve jednako, pače se u jednom te istom poduzeću često iz temelja i naglo mijenja. Ipak nema sumnje da radnicima valja priznati djelatnu ulogu u poslovanju poduzeća gdje rade. To vrijedi i za privatna i za državna poduzeća. Svakako, cilj je ovomu stvoriti od poduzeća savršenu ljudsku zajednicu koja će svojim duhom prožimati do dna odnose pojedinaca i sve moguće njihove službe i zadatke.

92. To pak zahtijeva da se uzajamni odnosi između poslodavaca i uprave poduzeća i između radnika svedu na obostranu pažnju, poštovanje i dobrohotnost. Zahtijeva, nadalje, da se svi iskreno zalažu, složno unoseći svoje snage u zajednički posao, pa da rad što ga vrše ne obavljaju samo radi dobitka nego i radi ostvarivanja povjerene zadaće i dužnosti koja treba koristiti i drugima. Zato je vrlo zgodno u poslovanju i unapređivanju poduzeća čuti i želje radnika te prizvati njihovu suradnju. Jasno je na to upozoravao Naš predšasnik blažene uspomene Pio XII.: »Ekonomska i socijalna uloga, koju svaki čovjek želi ispuniti, zahtijeva da se njegovo djelovanje ne podvrgava posve tuđoj volji.« (Govor od 8. listopada 1956.; AAS, XLVIII, 1956., str. 799-800.). Nema sumnje da poduzeće, koje se u prvom redu brine za čovjekovo dostojanstvo, mora čuvati nužno potrebno, djelotvorno jedinstvo svoje uprave. Otud, međutim, nikako ne slijedi da radnici, koji u poduzeću dan na dan rade, imaju biti smatrani pukim slugama, koji su rođeni da šutke izvršavaju naloge, kojima nije dopušteno izraziti svoje želje i primijeniti svoje iskustvo, nego se moraju pasivno držati kad treba odlučiti što i kako imaju raditi.

93. Treba, konačno, napomenuti da se sve veća odgovornost, koja se danas u različitim proizvođačkim poduzećima želi prenijeti na radnike, ne samo lijepo slaže s ljudskom naravi nego i odgovara posve ekonomskim, socijalnim i političkim zahtjevima povijesnog razvoja.

94. Postoje, na žalost, i danas ne male suprotnosti na ekonomskom i socijalnom polju koje su nauštrb pravdi i čovječnosti; na čitavom se području ekonomije šire zablude koje ozbiljno ugrožavaju njezino djelovanje, ciljeve, ustrojstvo i izvršavanje zadataka. Nitko ipak neće poreći da suvremen način proizvodnje, potican tehničkim i znanstvenim razvojem, neobično napreduje, da se obnavlja i razvija naglije nego ranije. To pak traži od radnika danas više

okretnosti i stručne osposobljenosti. Radi toga im valja dati na raspolaganje više sredstava i više vremena da bi stekli odgovarajuću stručnu izobrazbu a i da bi lakše usavršavali svoju kulturu i svoju ćudoredno-vjersku izgradnju.

95. Moguće je danas i mladeži dodijeliti veći broj godina za opće i stručno obrazovanje.

96. Bude li se to postiglo, nastajat će takve prilike da će radnici moći i unutar svojeg poduzeća preuzeti na se odgovornije službe. Što se pak tiće države, nije od malena značenja da se građani svih slojeva osjećaju sve odgovornijima u nastojanju oko općeg dobra.

Prisutnost radnika na svim područjima

97. Očevidna je činjenica da su se radničke organizacije u naše doba snažno razvile i da su općenito unutar pojedinih država kao i u međunarodnim razmjerima pravno priznate. Ne tjeraju više radništvo u klasnu borbu, nego radije na uzajamnu suradnju, i to prvenstveno sporazumima između radničkih i poslodavačkih udruženja. Korisno je također upozoriti da je, ako ne nužno a ono barem vrlo prikladno, radnicima omogućiti da njihovo mišljenje i upliv dođe do izražaja i izvan okvira njihova poduzeća, i to na svim područjima javnoga života.

98. Tomu je, čini nam se, tako zato što su pojedina privredna poduzeća, ma koliko se veličinom, proizvodnjom i važnošću isticala u državi, ipak usko povezana sa sveukupnim državnim privrednim i društvenim položajem, od čega i ovisi njihov napredak.

99. No odlučivati o tom što unapređuje sveopći gospodarski položaj ne spada na pojedino proizvođačko poduzeće, nego na državnu vlast i za one državne ili međudržavne ustanove koje djeluju na raznim područjima privrednoga života. Očito je prikladno ili čak nužno da budu kod državnih vlasti i kod spomenutih ustanova zastupani, osim vlasnika ili njihovih zastupnika, i radnici ili oni koji su po dužnosti pozvani da brane radnička prava, potrebe i želje.

100. Prema tome je naravno da Naša misao i Naši očinski osjećaji lete u prvom redu k raznim stručnim udruženjima i radničkim organizacijama koje, prožete duhom kršćanskog nauka, razvijaju svoju djelatnost diljem kontinenta u svijetu. Znamo da su ovi Nama predragi sinovi, bijeni brojnim i ozbiljnim poteškoćama, uspješno pokušavali i još uvijek srčano pokušavaju ili unutar vlastite zemlje ili u svjetskim razmjerima braniti radnička prava i pridići njihovo materijalno i moralno dobro.

101. Osim toga, želimo dužnom hvalom počastiti djelo ovih naših sinova, koje nije sve u neposrednu i vidljivu uspjehu, nego struji i u sve široke polje ljudskoga rada proširivši na sve

strane ispravno mjerilo djelovanja i mišljenja i plodonosan dah kršćanske vjere.

102. Ovom Našom očinskom hvalom hoćemo odlikovati i one Naše sinove koji, prožeti kršćanskim načelima, djeluju izvanredno u drugim radničkim udruženjima i organizacijama koje se ravnaju po zakonu naravi i poštuju vjersko-ćudorednu slobodu pojedinaca.

103. Ne možemo a da ovdje od srca ne čestitamo i ne izrazimo osjećaje Našega štovanja Međunarodnoj organizaciji rada, koja se označava obično kraticom OIL, ILO, OIT. Ona se već više godina brižno, uspješno i korisno trudi oko uspostavljanja gospodarskog i društvenog poretka svugdje na svijetu u smislu pravednosti i ćovjećnosti. U takvu se poretku priznaju i štite zakonita radnića prava.

PRIVATNO VLASNIŠTVO

Izmijenjene prilike

104. Ovih se posljednjih godina, kako primjećujemo; sve više kod velikih privrednih poduzeća lući uloga vlasnika proizvodnih dobara od uloge upravljaća poduzeća. To državnom rukovodstvu stvara, očito, velike poteškoće. Državna vlast ima budno paziti da ciljevi što ih sebi postavlja uprava znaćajnijih poduzeća, pogotovu onih koja igraju poglavitu ulogu u privredi ćitave zemlje, ne bi bili ni u kakvu raskoraku sa zahtjevima općega dobra. A te poteškoće, kako nas iskustvo ući, nisu nipošto manje bilo da je uloženi, velikim poduzećima potreban, kapital privatnića bilo da je vlasništvo javnih ustanova.

105. Dobro znamo da danas ima sve više ljudi koji, na osnovi najnovijih gospodarskih i mnogostrukih sustava socijalnog osiguranja, mogu mirne duše gledati u budućnost. Nekada se takva sigurnost zasnivala na stanovitu, makar i skromnu posjedu.

106. U naše se dane takoděr događa da ljudi žele izući kakav zanat radije nego posjedovati imanje. Više cijene prihode od rada ili od prava koja su s radom u vezi negoli prihode od uložena kapitala ih od prava koji su s njim u vezi.

107. A to se posve slaže s iskonskim svojstvom rada. Rad je, naime, neposredno izražavanje ćovjekove osobe pa ga valja pretpostaviti množini izvanjskih dobara koja se po svojoj naravi imaju držati za sredstva. To je svakako znak napretka ćovjećanstva.

108. Takve gospodarske prilike zacijelo su uzrok da općenito postaje dvojbeno nije li u sadašnjim okolnostima izgubilo snagu ili važnost načelo ekonomsko-socijalnog reda što su

ga Naši predšasnici odlučno iznosili i zastupali, tj. načelo privatnog vlasništva po kojem je čovjeku prirodno pravo posjedovati materijalna, pa i proizvodna dobra.

Ponovna potvrda prava na vlasništvo

109. Takva je sumnja posve neosnovana. Pravo, naime, na privatno vlasništvo, pa i što se tiče proizvodnje dobara, vrijedi za sva vremena: u samoj je naravi sadržano i prirodno je naučavati da su pojedinci prije društva pa zato treba da se društvo usmjerava prema pojedincu kao prema cilju. Uostalom priznavanje slobode djelovanja u gospodarstvu nije nikakvo ako se privatnicima jednako tako ne da mogućnost da slobodno biraju i upotrebljavaju sredstva potrebna za vršenje toga prava. Uz to, iskustvo i povijest dokazuje da se ili krnji ili posve ništi u bitnome izražavanje ljudske slobode gdje političke vlasti ne priznaju privatnicima posjedovanje i proizvodnih dobara. Iz toga je posve očevidno da korištenje slobode u pravu na vlasništvo traži i oslonac i pobudu.

110. Otud treba tražiti uzrok zašto su socijalno-politička udruženja i organizacije koje nastoje uskladiti slobodu i pravdu u ljudskoj zajednici, a koje su gotovo do danas nijekale pravo na privatno posjedovanje proizvodnih sredstava, zašto su danas te iste, bolje poučene razvojem socijalnog pitanja, svoje gledište nešto ispravile i vladaju se kao da to pravo stvarno priznaju.

111. Poslužit ćemo se stoga naputkom što ga je o tome dao Naš predšasnik blažene uspomene Pio XII.: »Braneci pravo privatnog vlasništva, Crkva ima pred očima visok etičko-socijalni cilj. Nije joj nipošto do toga da naprosto podržava postojeće stvarno stanje kao da bi u njemu vidjela izraz Božje volje, niti da po pravilu štiti imućnika i bogatuna nasuprot siromahu i ubogom... Crkva radije smjera na to da zasada privatnoga vlasništva bude kakvu je zamišlja Božja mudrost i ustroj naravi.« (Radio-poruka od 1. rujna 1944.; AAS, XXXVI, 1944., str. 253). Drugim riječima, privatno vlasništvo treba zajamčiti pravo ljudske osobe na slobodu, a ujedno pružiti nužan doprinos k uspostavi pravoga poretka u društvu.

112. Dok se u posljednje vrijeme u ne malo zemalja gospodarske prilike, kako već rekosmo, naglo razvijaju i uvjetuju neprestano povećavanje proizvodnje, pravda i pravičnost zahtijevaju da se, koliko dopušta opće dobro, jednako tako plaći za rad doda povišica. Time će radnici lakše nastojati oko štednje i tako biti u stanju priskrbiti neki imetak. Zato je čudno zašto neki zabacuju naravnost prava na svojinu, prava, velimo, koje stalno crpi svu svoju snagu iz plodovitosti rada i tako uspješno potpomaže zaštititi dostojanstva ljudske osobe i

slobodno izvršenje svojeg vlastitog zadatka na svim područjima djelatnosti. Učvršćuje, konačno, povezanost i smirenost domaćega života na boljitak miru i dobrobiti u državi.

Treba raširiti stvarno korištenje

113. Malo je, međutim, ustvrditi da je čovjeku prirodno pravo posjedovati stvari kao svoje, pa i one za proizvodnju, ne poradi li se uz to svim marom da se korištenje tim pravom proširi na sve narodne slojeve.

114. Kako divno uči Naš predšasnik blage uspomene Pio XII., samo dostojanstvo ljudske osobe, s jedne strane, »redovito traži kao naravnu osnovu za život pravo koristiti zemaljska dobra, čemu odgovara temeljna obaveza omogućiti, po mogućnosti svakomu, privatno posjedovanje« (*Radio-poruka* za Božić 1942.; AAS, XXXV, 1943., str. 17.): s druge pak strane, samom radu urođeno dostojanstvo, uz ostalo tražiti »čuvanje i usavršavanje takva društvenog poretka koji svim narodnim slojevima omogućuje nesmetanu, makar skromnu, svojinu« (n, mj. str. 20.).

115. Ako ikada, a ono je danas osobito potrebno naglasiti da se privatno vlasništvo što više proširi jer se, kako spomenusmo, brojčano množe države čije se gospodarske prilike svakim danom razvijaju. Radi toga, koristeći razborito već iskustvom prokušane postupke, državama neće biti težak zadatak tako urediti gospodarski i društveni život da se olakša i što više otvori pristup k privatnom posjedovanju stvari, kakve su npr. trajnija potrošna dobra, stan, imanje, oruđe i alat za obrtničke ili zemljoradničke obiteljske poslove, vrijednosni papiri uloženi u srednja ili velika dionička društva; što je već s uspjehom uvedeno u neke ekonomski i socijalno razvijenije zemlje.

Opća imovina

116. Posve je jasno da izloženo ni najmanje ne priječi državama i ostalim javnim ustanovama s pravom posjedovati proizvodna dobra, pogotovu ako »sa sobom nose tako veliku prevlast kakva se privatnim ljudima bez štete za državu ne može dopustiti« (QA 114).

117. Značajka je, čini se, ovoga našeg doba da su sve jači posjednici dobara država i ostale javne ustanove. Ovomu treba tražiti uzrok u tom što opće dobro zahtijeva da se sve veći zadaci povjeravaju državi. Ipak se i ovdje valja posve pridržavati načela »pripomoćne službe« što ga već spomenusmo; drugim riječima, državama i javnim ustanovama dopušteno je proširivati granice svoga vlasništva samo kada to traži očita i zbiljska potreba općega dobra, kloneći se opasnosti da se ne bi privatna svojina preko mjere suzila ili, što je gore,

potpuno uništila.

118. Ne valja prešutjeti, napokon, da se privredni pothvati, što ih poduzima država ili javne ustanove, imaju povjeriti onim građanima koji se odlikuju posebnom stručnošću i zapaženom čestitošću i koji će svoje dužnosti prema državi vršiti najvećom savjesnošću. Nadalje, valja da se posao ovih ljudi brižno i stalno nadzire da ne bi unutar same državne uprave silničko gospodarenje u ekonomici palo u ruke nekolicine, što se, očito, protivi općedržavnom dobru.

Društvena uloga

119. Naši su predšasnici u svako doba učili da pravo na privatno vlasništvo ima u svojoj biti socijalnu ulogu. Sva su zemaljska dobra po Stvoriteljevoj zamisli u prvom redu dana svim ljudima za dolično življenje, kako vrlo lijepo uči Naš predšasnik blažene uspomene Lav XIII. u enciklici *Rerum novarum* gdje čitamo: »Stvar se sastoji u ovome: Tko je dobrotom Božjom primio više dobara, bilo tjelesnih i vidljivih bilo duhovnih, primio ih je zato da ih upotrijebi na svoje usavršavanje i, kao sluga Božje providnosti, na korist drugih. Tko imade talenta, neka ne šuti. Tko imade obilno imetka, neka se čuva da ne ohladni za djelo milosrđa. Tko imade okretnosti sobom upravljati, neka mnogo nastoji da u tome bližnjega uputi te mu također koristi.« (RN 19).

120. Premda je ovo naše doba vrlo uznapredovalo i sve više raste uloga koja spada na državu i javne ustanove, ipak se ni pod koju cijenu ne smije pomisliti da je, kako neki - izgleda - smatraju, socijalna uloga privatnoga vlasništva izgubila vrijednost. Ta naime socijalna uloga crpi snagu iz samog prava na vlasništvo. Ovomu je vrlo blisko to da se u svako doba očituju bezbrojne bolne nevolje i skrovite, ozbiljne potrebe, a do njih ne dopire mnogostruka briga države i nikako im ne može doskočiti. Zato će čovječnosti i kršćanskoj ljubavi pojedinaca biti uvijek otvoreno široko polje. Očevidno je da je za promicanje duhovnih vrednota plodnije djelovanje pojedinaca ili privatnih skupina građana negoli djelovanje državnih vlasti.

121. I na kraju, bit će dobro ovdje primijetiti da se autoritetom Evandjelja potvrđuje pravo na privatno vlasništvo, koje često iznosi kako Krist Isus uporno zove bogataše da pretvore bogatstvo u nebeska dobra darivajući siromaha: »Ne sabirite sebi blago na zemlji, gdje ga izgriza moljac i rđa; gdje lopovi prokopavaju zidove i krađu ga! Nego sabirite sebi blago na nebu, gdje ga ni moljac ni rđa ne izgriza, gdje lopovi ne prokopavaju zidove i ne krađu!« (Mt 6, 19-20). I božanski Učitelj tvrdi da će njemu samomu biti iskazano što se god

iskaže siromasima: »Zaista, kažem vam, meni ste učinili ono što ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće.« (Mt 25, 40).

III. DIO

NOVI OBLICI SOCIJALNOGA PITANJA

122. Povijesni razvoj sve više ukazuje da se ne trebaju samo odnosi između radnika i poslodavaca uređivati po zahtjevima pravde i pravičnosti nego i odnosi između pojedinih privrednih grana, pojedinih gospodarskih različito razvijenih krajeva unutar jedne te iste zemlje kao i odnosi, unutar svekolike ljudske zajednice, između brojnih, različitih, ekonomski i socijalno nejednako razvijenih zemalja.

ZAHTJEVI PRAVDE S OBZIROM NA ODNOS IZMEĐU PRIVREDNIH GRANA

Poljoprivreda, zapostavljeno područje

123. Da najprije nešto kažemo o poljoprivredi. Odmah primjećujemo da se, izgleda, broj seljaka općenito nije smanjio. Nesumnjivo je, međutim, da ne malo seljaka, napustivši svoj rodni kraj, odlazi u naseljenija mjesta ili u velike gradove. Takvo se raseljavanje zbiva više-manje u svim zemljama i kadšto poprima goleme razmjere; nastaju tako, očito, teško rješive zapreke u vezi s čovjeka dostojnim životom stanovništva.

124. Svakomu je, zacijelo, očividno da se tako, usporedno s napretkom i razvojem gospodarstva, broj zemljoradnika smanjuje, a raste broj radnika zaposlenih u industriji ili u javnoj službi. Držimo da oni koji iz poljoprivrede prelaze u druge privredne grane, čine to često zbog razloga koji niču iz samoga gospodarskog razvoja, a još češće zaneseni mnogovrsnim mamcima, osobito: živom željom da izađu iz uskih okvira koji ne obećavaju

nikakav udobniji život; žudnjom za novostima i raznim doživljajima, što uvelike drži naše doba; željom za naglim bogaćenjem; žeđi za slobodnijim životom u udobnostima koje obično pružaju naseljenija mjesta i gradovi. No ne može biti sumnje ni u to da seljaci napuštaju selo zato što vide da je poljodjelstvo gotovo posvuda u zastoju i s obzirom na unosnost njihova rada i s obzirom na životni standard seljaštva.

125. Stoga u taka važnu pitanju kojemu sada gotovo u svim zemljama traže rješenje, ponajprije valja ispitati što da se poduzme kako bi se uklonio toliki nerazmjer u proizvodnom učinku između poljoprivrede, industrije i javnih služba; jednako tako što uraditi da se što više smanji razlika između života na selu i života u gradu gdje novčani prihodi izvire iz industrije i radnih službi; konačno, što učiniti da seljaštvo ne bi sebe smatralo manje vrijednim od ostalih; štoviše, kako bi se osvjedočilo da i oni koji žive na selu mogu težačkim radom ne samo istaknuti i razviti svoju osobnost nego i s punim pouzdanjem gledati u budućnost.

126. Čini Nam se stoga vrlo shodno da o ovom pitanju damo neke smjernice koje će vrijediti u svakoj povijesnoj prilici, jasno, pod uvjetom da se primjenjuju kako različite okolnosti vremena i mjesta dopuste, preporuče ili čak zatraže.

Izjednačenje osnovnih javnih služba

127. Ponajprije treba da svi, pogotovu državna vlast, porade na tom da se i na selu prikladno unaprijedi ono što je osnovno za opće blagostanje, na primjer: briga za putove; prijevozna sredstva; saobraćanje veze; zdrava pitka voda; stanovi, zdravstvena služba, osnovno, tehničko i stručno obrazovanje; pogodni uvjeti za vjerski život i duševni odmor; i, na kraju, oprema kakvom naše doba traži da se uredi i opremi seosko domaćinstvo. Gdje seljaku nedostaju ove pogodnosti, nužne za čovjeka dostojan život, gospodarski i društveni život napreduje nikako ih odveć sporo pa biva da ljude nema što zadržati od napuštanja sela i da nema toga koji bi lako mogao utvrditi njihov broj.

Postupan i skladan razvoj gospodarstva

128. Potrebno je osim toga da se državno gospodarstvo razvija postupno i u lijepu skladu između različitih privrednih grana. To znači da posebno treba poraditi da se u obradi zemlje primijene postupci što su u novije vrijeme uvedeni u tehniku proizvodnje, izbor kultura, ustrojstvo seoskog gospodarenja, što ih općenito dopuštaju ili zahtijevaju gospodarske prilike, zatim, sve to valja, koliko je moguće, tako unaprijediti da drži korak s industrijom i

svim javnim službama.

129. Tako će poljoprivreda ne samo trošiti veće količine industrijskih proizvoda nego će tražiti i prikladnije oblike javnih služba. Za uzvrat će poljoprivreda industriji, javnim službama i samoj državi davati proizvode koji će po vrsti i količini više odgovarati zahtjevima potrošnje. Tako će poljoprivreda uvjetovati da se novcu ustalila kupovna moć što je, uostalom, jedan od poglavitih činilaca sveukupnog urednog gospodarskog razvoja.

130. Prihvatanje tih naputaka donijet će i ove blagodati: ponajprije, lakši će biti uvid odakle idu i kamo se kreću zemljoradnici koji su ostali bez posla uslijed postupna uvođenja novih pronalazaka u poljoprivredu; zatim, oni će se stručno izobražavati da bi se mogli zaposliti i u drugim zvanjima; konačno, neće im nedostajati ekonomska pomoć ni potpora za duhovno uzdizanje potrebna za njihovo naravnije uklapanje u novu društvenu sredinu.

Primjerena gospodarska politika

131. Da bi se, međutim, postigao sređen razvoj u raznim gospodarskim područjima, nužno je potrebno da državne vlasti, s obzirom na poljoprivredu, svrate svoju razboritu brigu na ovo: na daće i porez, na kredite, na socijalno osiguranje, na cijene, na unapređenje dopunske industrije i, napokon, na usavršavanje ustrojstva i opreme seoskoga gospodarenja.

Oporezivanje

132. Što se tiče poreza, sam postupak, uređen po pravdi i pravičnosti, zahtijeva u prvom redu da se obveze određuju razmjerno s doprinosom moći građana.

133. No sveopće dobro traži od državne vlasti da u odmjeravanju poreza poljoprivrednicima ima na umu da se u poljoprivredi prihodi ostvaruju sporije i da su izloženi većoj neizvjesnosti. Zato je i teže naći kapital potreban za njihovo povećanje.

Kapital uz primjerene kamate

134. Prema izloženom slijedi da vlasnici kapitala radije ulažu sredstva u druge privredne grane nego u poljoprivredu. Zbog istog razloga poljoprivrednici ne mogu plaćati više kamate; pače, većinom nisu u stanju snositi ni tržišnih kamata da bi došli do kapitala koji je potreban za vođenje i razvoj njihovih poslova. Stoga je radi promicanja općega dobra potrebno ne samo da država za poljoprivrednike utvrdi posebnu kreditnu politiku nego i da se stvore banke koje bi seljacima nudile kapital po blažoj kamatnoj stopi.

Socijalno osiguranje i socijalna zaštita

135. Nadalje se čini potrebnim ustanoviti i dvojako osiguranje: jedno za poljoprivredne proizvode, drugo za same poljoprivrednike i njihove porodice. A budući da su, kako je poznato, seljakovi prihodi redovito niži od prihoda radnika u industriji ili namještenika u javnoj službi, ne bi bilo posve u skladu za zahtjevima pravde i pravičnosti na seljaštvo primijeniti slabiji sustav društvene sigurnosti i socijalnog osiguranja nego na ostale slojeve stanovništva. Koje god naime bilo gospodarsko područje gdje su građani zaposleni ili odakle crpe svoje dohotke, općenite se uredbe o socijalnom osiguranju i socijalnoj brizi ne smiju međusobno mnogo razlikovati.

136. I inače mogu socijalno osiguranje i socijalna briga uvelike pridonijeti da se sveukupni državni dohodak među građane pravedno i ravnomjerno rasporedi, pa ih treba smatrati prikladnim putem da se ublaže nerazmjeri između pojedinih slojeva građana.

Zaštita cijena

137. S obzirom na posebnu narav poljoprivrednih proizvoda, treba njihove cijene osigurati mjerama koje će utvrditi gospodarski stručnjaci. Premda je najbolje da o tom vode spomenutu brigu oni kojih se to tiče prikladno pravilo što se od sebe nameće - ipak ni državna vlast neće moći posve ostati po strani u rješavanju ovoga pitanja.

138. Ne smijemo mimoći ni to da se cijenom poljoprivrednih proizvoda ponajčešće nagrađuje seljakov trud a ne toliko u stvar uloženi kapital.

139. Zato s punim pravom uči Naš predšasnik blažene uspomene Pio XI. u enciklici *Quadragesimo anno* o dobrobiti ljudske zajednice: »Pravedan razmjer među plaćama vrši (...) vrlo blagotvoran upliv«, čemu ipak dodaje: »S njim je u uskom savezu pravedan razmjer među cijenama uz koje se prodaju proizvodi raznih struka kao na primjer zemljoradnički, industrijski i drugi.« (QA 76).

140. Budući da poljoprivredni proizvodi idu prvenstveno za tim da zadovolje osnovne čovjekove potrebe, treba im tako odrediti cijenu da budu svima pristupačni. Po tome je razumljivo da se, nema sumnje, krivo čini kad se čitav jedan sloj građana, ovdje seljaka, i gospodarski i društveno svodi na niži stupanj života zato što je njihova kupovna moć, za dostojan život neophodnih potrepština manja, što je, jasno, u otvorenoj opreci s državnim općim dobrom.

Pomoć i nadopuna seoskim prihodima

141. Korisno je, osim toga, na selu unapređivati i industriju i javne službe za spremanje, preradu i prijevoz poljoprivrednih proizvoda. Poželjno je da se tomu pridruže nastojanja i pothvati u vezi s drugim gospodarskim i stručnim područjima. Takvim se postupkom zemljoradničkim obiteljima daje pogodna mogućnost da dopune svoje prihode, i to u istoj sredini gdje žive i rade.

Ustroj seoskoga gospodarenja

142. Napokon, nema ga tko bi mogao općenito odrediti najprikladnije ustrojstvo poljoprivrednog gospodarenja budući da; s obzirom na nj, vlada vrlo velika neujednačenost u pokrajinama pojedine države a još veća u raznim dijelovima svijeta. No tko god po samoj naravi, a pogotovu po kršćanskim načelima prosuđuje dostojanstvo čovjeka i obitelji, zamišlja svako poljoprivredno gospodarstvo, to više obiteljsko, kao zajednicu ljudi u kojoj se međusobni odnosi članova i oblik samoga gospodarenja imaju uskladiti sa zahtjevima pravednosti i s duhom kršćanskog nauka; tko je tako prosuđuje, taj se i svom snagom trudi da se ovakvo željeno poljoprivredno poslovanje, prema prilikama pojedinoga vremena, konačno i ostvari.

143. Obiteljsko će gospodarstvo biti postojano i trajno tek kad bude namicalo toliko sredstava koliko je za obiteljski pristojan standard dovoljno. Da se to postigne, treba svakako da se zemljoradnici općenito za svoj posao stručno osposobe, da se s novim pronalascima upoznaju i, napokon, da im stručnjaci u radu budu na pomoć. Potrebno je još da seljaci za sebe osnivaju pomoćna društva; da stvaraju svoja strukovna udruženja te da uzmu djelatna udjela u javnom životu, tj. u upravnoj i u političkoj državnoj službi.

Zemljoradnici prvoborci svojeg pridizanja

144. Vjerujemo da među seljaštvom prvaci i nosioci gospodarskoga, kulturnog i društvenog napretka jesu oni kojih se to tiče - sami seljaci. Oni trebaju uvidjeti i shvatiti da je rad koji obavljaju vrlo častan: proživljavaju ga u veličanstvenu hramu prirode; razvijaju ga ponajčešće nad biljkama i životinjama čiji život, neiscrpni u svojim očitovanjima, vezan stalnim zakonima, obiluje pozivima k Bogu Stvoritelju i Providnosniku. Nadalje, zemljoradnja ne rada samo različitom hranom za uzdržavanje ljudskog roda nego proizvodi svakim danom sve veće obilje sirovina za industriju.

145. Taj se rad, osim toga, odlikuje vlastitim dostojanstvom: svestrano se koristi, naime

onim što spada na mehaniku, kemiju i biologiju. One se ipak, budući da znanstveni i tehnički napredak vrlo mnogo znači u poljoprivredi, trebaju neprestano prilagođavati promjenjivim potrebama vremena. Ni to nije dosta jer ovaj rad ima u sebi posebnu odliku: zahtijeva od seljaka točnije poznavanje vremenskoga tijeka da se lakše u nj uključe; da smirenije gledaju u budućnost; da procijene važnost i odgovornost svojega zadatka, da nanovo živnu i da uvijek iskušavaju nove putove.

Solidarnost i suradnja

146. Ne smijemo mimoići ni to da u poljoprivredi, kao uostalom i u drugim privrednim granama, seljacima naročito koristi da se udružuju, pogotovu kad sama seljakova obitelj vodi poljoprivredno gospodarstvo. Kako god bilo, spada da se poljoprivrednici osjećaju uzajamno međusobno vezani i zajednički nastoje oko osnivanja pomoćnih društava i svojih stručnih udruženja, što treba smatrati nužnim, jer seljaku pružaju blagodati znanstvenog i tehničkog napretka i jer stoje na obrani cijena proizvodima njegova rada. K tomu, seljaci će se izjednačiti s ostalim slojevima radnika u strukama, koji su većinom udruženi. I na kraju, seljaci će, učine li tako, i u državnoj upravi steći važnost i značenje koje odgovara njihovu staležu; naime, u ovo naše doba treba s punim pravom držati da osamljeni glas, javi li se, govori - kako se veli - u vjetar.

Osjećaj za opće dobro

147. Seljaci pak, jednako kao i drugi radnički staleži, kad žele pokazati važnost i značenje svojeg udruživanja, ne smiju nikad postupati prezirući moralni red i državne zakone. Moraju, naprotiv, nastojati uskladiti svoja prava i koristi s pravima i koristima ostalih slojeva i sve usmjeriti prema narodnom općem dobru. K tomu, poljoprivrednici koji svojski nastoje povećati blagostanje na selu, mogu s pravom tražiti da državna vlast potpomogne i dopuni njihova nastojanja, pod uvjetom da seljaštvo samo imade smisla za opću korist i da se zalaže za njezino ostvarivanje.

148. Stoga želimo počastiti dužnom hvalom one Naše sinove koji širom svijeta zaista skrbno nastoje oko osnivanja i promicanja pomoćnih društava i mnogovrsnih udruženja da bi zemljoradnici u svakoj državnoj zajednici uživali ne samo potrebno gospodarsko blagostanje nego i zaslužen, častan život.

Poziv i poslanje

149. Budući da poljski posao, čini se, ima u sebi sve što služi čovjekovu dostojanstvu, usavršavanju i duhovnu uzdizanju, čovjek će ga smatrati poslanjem koje je od Boga primio i koje visoko smjera; takav rad ima čovjek na neki način posvetiti providnosnom Bogu, koji ravna svim vremenima na čovjekov spas, i napokon, zemljoradnik ima primiti obvezu da sebe i druge izgrađuje na viši stupanj čovječnosti.

TREBA URAVNOTEŽITI I UNAPRIJEDITI KRAJEVE U RAZVOJU

150. Doista se često događa da u istoj državi stanovništvo vrlo različito uživa blagodati gospodarskog i društvenog napretka, i to navlastito zbog toga što borave i rade u krajevima koji gospodarski nisu jednako razvijeni. Gdje se to dogodi, pravda i pravičnost zahtijevaju da državna vlast nastoji ih posve ukloniti ili barem umanjiti takve nerazmjere. Valja se potruditi da u gospodarski slabije razvijenim krajevima budu dovoljno razgranate osobito one ustanove javne službe koje odgovaraju prilikama vremena i mjesta i, koliko je moguće, budu u skladu s prosječnim blagostanjem. No za to se traži vrlo podesno poslovanje i postupak kojima će se potanko urediti: zapošljavanje, kretanje stanovništva, odmjeravanje radničke plaće, oporezivanje, krediti i investicije u industrijske grane koje će promicati druge djelatnosti. Sve će to pridonijeti ne samo povoljnu zaposlenju radnika i poticanju poduzetnosti u radu nego će pridonijeti i iskorištavanju prirodnoga bogatstva zemlje.

151. Svakako, državna vlast mora određivati samo ono što se pokazalo da vodi k općoj koristi građana. Znači da njezina briga, gledajući na općedržavnu korist, mora stalno smjerati da se i poljoprivreda i industrija i javne službe, koliko je moguće, unapređuju istodobno i jednakomjerno. Mora se ravnati nastojanjem da bi stanovništvo razvijenijih pokrajina, ima li pred očima gospodarski, društveni i kulturni razvoj, opazilo da je samo glavni nosilac svojeg napretka; pravi su, naime, građani oni koji su za vlastito uzdizanje dali osobit doprinos.

152. Da bi se privredne prilike unutar iste zemlje ujednačile, moraju se, po mogućnosti,

založiti i oni koji rade svojim sredstvima i na svoj račun. Štoviše, državna vlast treba po načelu »pripomoćne službe« tako gajiti i pomagati privatnu inicijativu da, gdje prilike dopuštaju, pothvate koje su privatnici poduzeli pustili da ih i dovrše.

Treba ukloniti ili smanjiti nerazmjer između površine tla i napučenosti.

153. Uputno je ovdje upozoriti da u ne malo zemalja postoji velik nerazmjer između obradivih površina i broja stanovništva: dok neke države nemaju brojna pučanstva, a obiluju obradivim zemljištima, druge su gusto naseljene, a oskudijevaju u obradivim površinama.

154. I opet, imade država gdje seljaci, premda bi zemlja mogla roditi vrlo obilno, upotrebljavaju tako primitivan i zastario način obrađivanja polja da ne uspiju ubrati ni toliko koliko bi dostajalo za neophodne potreba čitavog naroda. Tomu nasuprot, u nekim je zemljama, zahvaljujući suvremenoj obradi, poljoprivreda toliko uznapredovala da je postignuti višak proizvoda postao za cijelu državu neko gospodarsko opterećenje.

155. Jasno je dakle da uzajamna povezanost svih ljudi i duh bratstva zasnovan na Kristovom nauku nužno zahtijevaju da narodi djelatno i svestrano potpomažu jedan drugomu, po čemu će uslijediti ne samo lakša izmjena dobara, kapitala i samoga ljudstva nego i smanjenje međudržavnih neujednačenosti. O tom ćemo kasnije govoriti opširnije.

156. Ovdje pak ne možemo a da ne izrazimo svoje puno odobravanje radu Međunarodne organizacije za ishranu i poljoprivredu, skraćeno zvanu FAO. Ova ustanova imade osobit zadatak pospješivati sporazumijevanje među narodima; u gospodarski slabije razvijenim zemljama modernizirati zemljoradnju i pomagati narodima koji oskudijevaju u hrani.

Zahtjevi pravde u odnosima nejednako razvijenih zemalja

157. No u naše je vrijeme možda najvažnije pitanje: kakvi moraju biti odnosi između zemalja gospodarski naprednih i onih čiji je razvoj u toku; jedne uživaju blagostanje, druge trpe krajnju bijedu. Međutim, budući da su danas ljudi uzajamnim odnosima posvuda tako povezani da se osjećaju kao uvršteni u neki zajednički dom, one zemlje koje obiluje i preobiluju svim dobrima ne smiju biti bez razumijevanja za položaj onih zemalja gdje se stanovništvo bori s tolikim unutarnjim poteškoćama da je neimaštinom i glađu gotovo dotučeno i ne može kako treba uživati ni najosnovnija čovjeku vlastita prava. Time više što se plodan mir, budući da države, čini se, postaju svakim danom nekako sve ovisnije jedne od drugih, ne može dugo očuvati ako se njihove gospodarske i društvene prilike međusobno odviše razlikuju.

158. Mi pak, koji sve ljude volimo kao svoju djecu, smatramo da Nam je dužnost ovdje

otvoreno naglasiti što smo već jednom kazali: »Svi smo mi, do jednoga, odgovorni za neishranjene narode« (Govor od 3. svibnja 1960, AAS, LII, 1960, str. 465.). »Zato se kod svakog pojedinca, kod svih zajedno, kod bolje stojećih posebno, treba odgojiti svijest odgovornosti« (n. mj.).

159. Kako se lako zaključuje i kako je Crkva uvijek ozbiljno upozoravala, red je da katolici osjete kao posebnu dužnost pomagati siromasima i bijednicima jer su udovi Mističnoga Kristova Tijela. »Po tom smo spoznali Ljubav - veli apostol Ivan - što je on za nas dao svoj život. Tako i mi moramo dati svoj život za svoju braću. Ako netko posjeduje dobra ovoga svijeta i vidi svoga brata u nevolji i od njega zatvori svoje srce, kako će ljubav Božja ostati u njemu?« (I Iv 3, 16-17).

160. S radošću stoga gledamo kako privredno jače države pomažu nerazvijenima da bi lakše poboljšale svoj položaj.

Pomoć u stisci

161. Svima je zacijelo poznato da dok jedni narodi preobiluju živežnim namirnicama, pogotovu poljoprivrednim proizvodima, u drugih široki narodni slojevi trpe neimaštinu i glad, pa pravda i čovječnost zahtijevaju da bogatije države dođu u pomoć siromašnima. Zato, uništavati ili rasipati sredstva neophodna za čovjekov život znači ići protiv pravde i protiv čovječnosti.

162. Dobro znamo da za neke građanske slojeve mogu nastati nezgodne posljedice gdje je proizvodnja, osobito poljoprivredna, veća negoli su potrebe stanovništva. No iz toga nikako ne slijedi da visoko razvijeni narodi na bi bili obvezani, kad naiđe posebna potreba, pomoći siromašnima i gladnima. Pače, treba najbrižnije nastojati da se poteškoće, nastale zbog preobilja i smanje i da ih ravnomjerno snose svi građani pojedinačno.

Znanstveno-tehničko-financijska suradnja

163. Ipak ove mjere neće odmah ukloniti iz mnogih zemalja trajne uzroke bijede i gladi, koji stoje većinom u zaostalu stanju gospodarstva. Da se ono popravi, valja istražiti sve moguće putove: pomoći građanima da se, s jedne strane, stručno osposobe za svoj posao i službu, a s druge strane, da dođu do kapitala kojim će svoju gospodarsku djelatnost unaprijediti na suvremen način.

164. Dobro nam je poznato kako se ovih posljednjih godina u mnoge duboko ukorijenila svijest dužnosti da valja pomagati državama siromašnim i još nedovoljno ekonomski

opskrbljenim potrebnom opremom da bi se u njih ubrzao gospodarski i društveni napredak.

165. Da se do tih željenih rješenja dođe, vidimo da međunarodne ili državne ustanove, odnosno privatna poduzeća i udruženja, nude takvim zemljama velikodušnju pomoć isporučujući im prikladnija tehnička proizvodna sredstva. Radi toga se brojnim mladim ljudima omogućuje da pohađanjem visokih škola u razvijenijim zemljama steknu suvremenu tehničku i znanstvenu izobrazbu. K tomu treba pribrojiti da i međunarodne banke, pojedine države i privatnici često daju zajmove državam da se u nerazvijenim zemljama počnu osnivati brojna privredna poduzeća. Koristimo se ovom prilikom da rado odamo zasluženom priznanje toj blagotvornoj zamisli. Želimo da se ubuduće razvijene zemlje sve više trude da pruže pomoć za znanstveni, tehnički i gospodarski napredak državam koje su na početku razvoja.

Treba se čuvati pogrešaka prošlosti

166. Naša je dužnost, smatramo, da ovdje još nešto kažemo o tome.

167. Prije svega, pametno je, čini se, ako države, čiji je gospodarski napredak ili nikakav ili tek na početku, uzmu u obzir iskustva s razvojnog puta zemalja visokog životnog standarda.

168. Mudro predviđanje i nužna potreba zahtijevaju da se što obilnija proizvodnja ostvaruje i na što prikladniji način. No nužda i pravda jednako traže da se proizvedeno bogatstvo ravnomjerno dijeli među građane iste zemlje. Zato treba nastojati da se gospodarski napredak odvija usporedno s društvenim. Potrebno je, opet, da se taj napredak ostvaruje ujednačeno i usporedno u poljoprivredi, industriji i svim javnim službama.

Treba poštovati osobine pojedinih zemalja

169. Svima je očigledno i to da zemlje u razvoju nose na sebi neke određene, i to izrazite značajke koje izviru ili iz prirodne vlastitosti kraja, ili tradicije, često bogate općeljudskim vrednotama, ili iz posebnosti u naravi stanovništva.

170. Kada pak naprednije države pomažu zaostalima, ne trebaju samo priznati i poštovati njihove osobitosti nego i vrlo brižno paziti da ne bi tim narodima pružajući im pomoć, nametale kao uzor svoj način života.

Treba nesebično pomagati

171. Osim toga, nužno je potrebno da se gospodarski razvijene zemlje navlastito čuvaju

da ne bi, pomaganjem nerazvijenih, išle za iskorištavanjem njihova političkog položaja i za ostvarivanjem zamisli svojega gospodarenja.

172. Ako bi se za nečim takvim išlo, valja jasno istaknuti da to znači nastojati oko uspostavljanja neke vrste kolonijalnoga gospodstva koje bi - makar pod bezazlenim imenom - krilo onaj negdašnji, preživjeli način gospodstva kojega su se mnoge zemlje nedavno otresele. A to bi, budući da škodi međunarodnim odnosima, dovodilo u pitanje svjetski mir.

173. Vrlo je dakle nužno i pravednost zahtijeva da države koje pomažu gospodarski slabo razvijenim zemljama, ili tehnički ili financijski, uzdržavajući se od ma kakve težnje za prevlašću, svoj doprinos pružaju tako da zaostale zemlje uzmognu same jednom i ekonomski i socijalno unapredovati.

174. Bude li tako, koristit će dosta za povezivanje svih država u jednu zajednicu u kojoj će članice, svjesne svojih prava i dužnosti, jednakopravno nastojati oko blagostanja svih naroda.

Treba poštivati ljestvicu vrednota

175. Nema, dakako, sumnje da se u državama gdje su unapredovale znanosti, tehnika, gospodarske prilike i opće blagostanje, mnogo pridonijelo tamošnjoj kulturi i civilizaciji. No svatko se može osvjedočiti da to nisu vrhunske vrednote, nego tek sredstva korisna za ostvarivanje vrhunskih vrednota.

176. Zato s osjećajem ljute boli gledamo kako u gospodarski naprednim zemljama ima ne malo onih kojima nije ništa stalo do prave ljestvice vrednota; duhovne, naime vrednote ili naprosto zanemaruju ili sasvim zaboravljaju ili čak niječu. U isto vrijeme, međutim, silno se zalažu za znanstveni, tehnički, gospodarski napredak i materijalno blagostanje toliko cijene da ga ponajčešće smatraju najvišom vrednotom svojeg života. Slijedi da ni samo nastojanje razvijenih zemalja oko pridizanja siromašnih nije bez pogubnih pritajenih opasnosti. U nerazvijenih je, naime, naroda još uglavnom živa, predajom od starih baštinjena svijest o osnovnim vrednotama, što je temelj ćudorednom životu i pokretna snaga djelovanju.

177. Stoga, tko pokušava na koji god način uzdrmati neiskvarenu savjest tih naroda, čini zaista nešto opako. Naprotiv, ne samo da je red ovakvu svijest poštovati nego je treba usavršavati i oplemenjivati, ta na njoj se zasniva prava čovječnost.

Doprinos Crkve

178. Crkva po božanskom pravu pripada svim narodima. To potvrđuje i činjenica da je

već po svom svijetu prisutna i da teži okupiti sve narode.

179. U onih pak naroda koje je Crkva Kristu prisjediniła ne može ne pridonositi sretnom rješenju gospodarskog i društvenog pitanja, kako uostalom bjelodano svjedoči povijest prošlog i sadašnjeg vremena. Tko se god prizna kršćaninom, ne može ne prihvatiti i založiti se, koliko je do njega, za unapređenje javnih ustanova. Svom će uprijeti snagom ne samo da ljudsko dostojanstvo ne bude ni u čemu povrijeđeno nego da se, uklonivši sve prepreke, promiče što god vodi i budi na poštenje i krepost.

180. Crkva, proževši svojom snagom, takoreći, žile nekoga naroda, nije, niti sebe smatra nekakvom ustanovom koja je narodu nametnuta izvana. To je tako zato što se pojedini ljudi, gdje je Crkva prisutna, u Kristu ili preporučaju ili uskrsavaju. A takvi se nikada ne osjećaju prisiljeni nikakvom izvanjskom silom; naprotiv, osjećajući se savršeno slobodnima, teže k Bogu posve slobodno. Zato što god im se čini dobrim i poštenim, prihvaćaju i vrše.

181. Naš predšasnik Pio XII. mudro uči: »Crkva Kristova, koja je vjeran čuvar uzvišene božanske mudrosti, ne nastoji oko toga da bi napala ili podcijenila posebne značajke koje sačinjavaju vlastite oznake naroda i koje svaki narod čuva i cijeni ljubaznom ljubavlju i razumljivim ponosom, smatrajući ih svojom dragocjenom baštinom. Njezin je cilj vrhunaravno jedinstvo u općenitoj ljubavi, u kojoj se svi trebaju živo vježbati, a ne uniformnost koja je isključivo izvanjska, površna i stoga slabi prirodene snage. Crkva odobrava i prati svojim majčinskim željama sve brige i odredbe koje služe mudrom i urednom razvoju posebnih snaga i težnji, a imaju korijen u dubini bića svakoga plemena, dokle god nisu u protivnosti s dužnostima koje smo dužni čovječanstvu radi zajedničkoga cilja.« (Enciklika *Summi Pontificatus*; AAS, XXXI, 1939., str. 428-429.; nav. iz, Katolički list, XC, 1939., str. 560.).

182. S velikim veseljem u srcu gledamo kako katolici, građani nerazvijenih zemalja, ne prepuštaju nikako ostalim građanima vodeću ulogu u nastojanju svoje države da se, po svojim mogućnostima, gospodarski i društveno razvija.

183. S druge strane, opažamo da katolici, građani razvijenijih zemalja, mnogo poduzimaju i trude se da pomoć koju njihove države pružaju siromašnima ide sve više u korist gospodarskom i društvenom napretku. Ovdje treba osobito pohvaliti mnogovrsno, obilno i iz godine u godinu sve jače pomaganje afričkoj i azijskoj mladeži da bi mogla studirati na visokim školama Evrope i Amerike. Treba pohvaliti što se velikim marom izobražavaju stručnjaci na svim područjima, koji su spremni otići u zaostaliye krajeve da ondje razviju djelatnost svoje struke i svojeg zvanja.

184. Svim Našim ljubljenim sinovima dakle koji, promičući pravi napredak naroda tolikom umješnosti i unoseći u kulture i civilizacije blagotvornu snagu, bjelodano svjedoče o sveudiljnoj moći i uspješnosti svete Crkve, njima Naše priznanje i zahvalnost!

PORAST STANOVNIŠTVA I EKONOMSKI RAZVOJ

185. U posljednje se vrijeme često postavlja pitanje: kako da se uskladi gospodarsko stanje i sredstva za život s prenapučenosti, i s obzirom na čitav svijet i s obzirom na siromašne zemlje.

Nerazmjer između stanovništva i sredstava za život

186. Tako, što se tiče cijeloga svijeta, neki primjećuju da na osnovi statističkih proračuna proizlazi da će ljudski rod za nekoliko desetljeća silno porasti, dok će gospodarstvo napredovati daleko sporije. Iz toga neki zaključuju da će, ne postave li se stanovite granice množenju stanovništva, domalo nastati još veći nerazmjer između broja ljudi i sredstava potrebnih za život.

187. Iz statistika gospodarski zaostalijih zemalja jasno izlazi da ondje stanovništvo ima sada dulji ljudski vijek jer se sve šire primjenjuju suvremeni higijenski i zdravstveni postupci i jer je smrtnost djece uspješnije smanjena; međutim, broj rođenja - ionako već visok - ostaje kod njih i dalje isti, barem za znatno razdoblje. Dok broj rođenih nadilazi broj onih koji iste godine umru, dotle proizvodnja u istim državama ne raste razmjerno s brojem stanovništva. Uslijed toga se životni uvjeti u takvim siromašnijim državama nikako ne poboljšavaju, nego čak bivaju gori. Zato ima ljudi koji misle da bi začecje i rađanje djece valjalo izbjegavati ili kako god ograničiti da ne dođe do najgorega.

Opseg pitanja

188. Ako ćemo pravo, očito, odnos između prirasta stanovništva i zalihe sredstava u cijelom svijetu ne predstavlja ni danas niti će u dogledno vrijeme predstavljati ozbiljnih poteškoća. Razlozi koji se o ovom pitanju navode tako su nesigurni i prijeporni da se iz njih nema ništa pouzdano izvesti.

189. K tomu, Bog je u svojoj dobroti i mudrosti dao s jedne strane prirodi gotovo neiscrpinu rodost, a čovjeka, s druge strane, obdario takvom oštrinom uma da može, koristeći se podesnim sredstvima, darove prirode obraćati u svoju životnu korist. Da se pak

postavljeno pitanje dokraja riješi, sigurno ne valja udariti putem koji vrijeđa i od Boga dani čudoredni zakon i samo izviranje ljudskoga života. Štoviše, čovjek treba poraditi da, uz pomoć tehnike i svih znanosti, do dna upozna prirodne sile i nad njima dan za danom širi svoje gospodstvo. Uostalom, što se ovoga tiče, do danas postignuti napredak na tehničkom i znanstvenom polju ulijeva gotovo neograničenu nadu za budućnost.

190. Dobro znamo da u vezi s ovim pitanjem u nekim pokrajinama, a također u nerazvijenim državama dosta često nastaju neprilike iz toga što su gospodarske i društvene okolnosti takve da građani, iz godine u godinu sve brojniji, ne mogu kod kuće imati čime da se hrane i uzdržavaju; a i zato što narodi nisu međusobno tako složno povezani kako bi trebalo.

191. Iako je to doista tako, ipak posve otvoreno priznajemo: ovo se pitanje ima tako postaviti i riješiti da se izbjegavaju putovi i rješenja u suprotnosti s čovjekovim dostojanstvom, kakvih se ne stide oni koji drže da se čovjek sam i njegov život imaju svesti posve na materiju.

192. Ovo se pitanje, držimo, može riješiti samo tako da gospodarski i društveni napredak čuva i promiče prave, pojedinčeve i općeljudske vrednote. Kad se o tom radi, valja na prvo mjesto postaviti ono što spada bilo na ljudsko dostojanstvo uopće bilo na život svakoga pojedinca, od čega ništa ne može biti izvrsnije. S tim u vezi valja nastojati oko suradnje svih naroda sa svrhom da bi, u divnu sveopću korist, mogle iz naroda u narod sređeno prelaziti nove spoznaje, kapitali i samo ljudstvo.

Treba poštovati zakone života

193. U toj stvari svečano izjavljujemo da se ljudski život prenosi i širi po obitelji, zasnovanoj na jednom jedinstvenom i nerazrješivom braku koji je u kršćana uzdignut na čast sakramenta. Budući da se ljudski život predaje drugom čovjeku promišljenim i svjesnim činom, slijedi da se ima vršiti u skladu sa svetim, nepromjenljivim i nepovredivim Božjim zakonima koje mora svatko nužno priznavati i opsluživati. Zato u ovome nije nikome slobodno služiti se metodama kojima se može prenositi život biljaka i životinja.

194. Ljudski život mora svatko smatrati nečim svetim, što već od svojeg početka zahtijeva stvaralački Božji zahvat. Stoga, tko odstupa od tih Božjih odredaba, ne samo da vrijeđa njegovo veličanstvo i sramoti sebe i ljudski rod nego slabi i najosnovnije snage vlastitog naroda.

Treba odgajati svijest odgovornosti

195. Zato je od izvanredne važnosti da, osim skrbna kulturnog i vjerskog odgoja - što je pravo i dužnost roditelja - mladi naraštaj u svim svojim životnim očitovanjima bude duboko svjestan vlastitih dužnosti; prema tome i što se tiče osnivanja obitelji i rađanja i odgajanja djece. Djeci nije potrebno ucijepiti samo čvrsto pouzdanje u Božju Providnost nego i veliku postojanost i spremnost podnijeti napore i žrtve što ih nije dopušteno izbjegavati nikome koji je primio časno i teško poslanje da s Bogom surađuje u prenošenju života i u odgajanju potomstva. U toj nadasve ozbiljnoj stvari ništa ne pomaže više od nauka i nebeske pomoći što ih pruža Crkva; Crkva, velimo, kojoj treba i zbog ovoga priznati pravo da slobodno izvršava svoj zadatak.

U službi života

196. Kako čitamo u Knjizi Postanka, Bog je onima kojima je u početku udijelio ljudsku narav dao dvije zapovijedi, od kojih jedna nadopunjuje drugu; najprije naredi: »Rastite i množite se!« (Post 1, 28), a zatim »Napunite zemlju i podvrgnite je sebi!« (n. mj.).

197. Druga od tih zapovijedi nipošto ne ide za uništavanjem dobara, stavlja ih radije u službu blagostanja ljudskoga života.

198. Zato s velikim bolom u duši opažamo danas ove dvije suprotne pojave: s jedne strane, nestašica se prikazuje tako crno da bi - vele - ljudski rod imao od bijede i gladi gotovo izumrijeti; a s druge strane, suvremeni znanstveni pronalasci i tehnički napredak i gospodarsko bogatstvo prelaze u sredstva kojima se čovječanstvo dovodi do ruba propasti i užasna pokolja.

199. Providnosni je Bog dovoljno obdario ljudski rod dobrima da mogu časno nositi terete povezane s rađanjem djece. To je pak teško ili posve nemoguće skrenu li ljudi s pravoga puta pa zlonamjerno upotrijebe spomenuta sredstva protiv ljudskog razuma; protiv društvenoga značaja svoje naravi i, zato, protiv same Božje zamisli.

SURADNJA U SVJETSKIM RAZMJERIMA

Svjetski raspon svakog značajnijeg ljudskog pitanja

200. Budući pak da su međudržavni odnosi u posljednje vrijeme, uslijed znanstvenog i tehničkog napretka, na svim područjima ljudskoga društva postali tješnji, narodi nužno sve

više ovise jedan od drugoga.

201. Danas stoga značajnija pitanja na znanstvenom, tehničkom, gospodarskom, društvenom, političkom i kulturnom području često nadilaze mogućnosti pojedine zemlje pa zahvaćaju gotovo nužno više država, a ponekad čitav svijet.

202. Tako biva da pojedine zemlje, ma koliko kulturne i civilizirane, istaknute brojem i radinošću građana, gospodarskim napretkom, prirodnim bogatstvom i prostranstvom, ne mogu kako spada same, odvojeno od drugih, riješiti svoja krupnija pitanja. Pojedine će države, kad već treba da jedna drugu nadopunjuju i usavršavaju, raditi na svojem probitku samo onda ako se u isti čas brinu i za probitak ostalih. Zato krajnja nužda sili države na međusobno slaganje i surađivanje.

Međusobno nepovjerenje

203. Ma kako pojedinci, pa i svi narodi, iz dana u dan bili toga sve svjesniji, ipak - čini se - ljudi, pogotovu odgovorniji državnici, većinom nisu dorasli da ostvare ono dvoje za čim narodi teže. Nije tomu razlog što bi narodima nedostajala prikladna znanstvena, tehnička i gospodarska pomagala, nego baš međusobno nepovjerenje. Ljudi, a time i države, doista se jedni drugih boje: jedna je država u strahu da druga snuje kako bi je podvrgla i u zgodan čas izvela svoje lukave namjere. Države stoga spremaju sve što služi za vlastitu obranu, tj. naoružavaju se, čime - kako hoće dati do znanja - žele odvratiti druge države od napada.

204. Iz toga dakako biva da se narodi na vrlo širokoj osnovi koriste čovječjom radnom snagom i prirodnim bogatstvom više na štetu nego na korist ljudskoga društva, pa se pojedinci i narodi ozbiljno uznemiruju te nisu u stanju poduzimati veće zadatke.

Nepriznavanje ćudoređa

205. Ovomu je razlog - čini se - u tome što ljudi, pogotovu državnici, imaju u postupcima različit nazor na život. Ima ih koji se usuđuju tvrditi da ne postoji ćudoredni zakon koji bi nadilazio vidljivi svijet i samoga čovjeka, koji bi bio posve nužan i općeobvezatan i, konačno, jednak za sve. I tako se ljudi, kad već nikako ne priznaju jedan te isti zakon pravde, ne mogu ni u čemu potpuno i sigurno sporazumjeti.

206. Premda je riječ »pravednost« i njoj srodna »zahtjevi pravde« svakomu na ustima, ipak ovakvi izrazi nemaju kod svih isto značenje; ono im je vrlo često pak posve suprotno. Tako, kad se državnici pozivaju na »pravednost« ili na »zahtjeve pravde«, ne samo da se u tim pojmovima ne slažu nego u njima često nalaze razloga za ozbiljne nesuglasice, pa se

uvjeravaju da im nema mogućnosti za postizavanje svojih prava i probitaka ne pokušaju li silu, tj. izvor najgorih zala.

Bog: temelj ćudoređa

207. Da se uzajamno povjerenje među državicima po stigne i da se kod njih učvrsti, potrebno je ponajprije obostrano priznavanje i obdržavanje ćudorednoga zakona.

208. No moralni red ima uporište samo u Bogu; bez Boga se on nužno posve raspada. Ćovjek se, naime, ne sastoji samo od tijela, nego i od duše, koja je svjesna svoje razumnosti i slobode. A tako sazdana duša neizostavno zahtijeva na religiji utemeljen moralni zakon koji, za rješavanje pitanja u vezi sa životom pojedinaca, zajednicom građana, u vezi s pojedinim i svim državama zajedno, vrijedi daleko više od ma koje izvanjske sile ili koristi.

209. Svejedno, ima ih koji danas tvrde da pri takvu procvatu znanosti i tehnike ćovjek može i bez Boga, oslanjajući se jedino na svoje vlastite snage, postići vrhunski kulturni do-met. Međutim, upravo zbog znanstvenog i tehničkog napretka ljudi često zapadaju u poteškoće svjetskih razmjera, koje će moći svladati jedino budu li priznali nužno gospodstvo Boga, Stvoritelja i Upravljača ćovjeka i svemira.

210. Da je to tako, potvrđuje, čini se, i sam znanstveni napredak, koji je otvoren u beskonačnost; iz toga u mnogih nastaje uvjerenje da prirodno-matematske znanosti ne mogu do dna prozreti prirodu i njezine promjenljive pojave niti ih prikladno izraziti, mogu ih jedva približno zamijetiti. A budući da su ljudi u strahu uočili da se goleme snage, tehničkim sredstvima proizvedene, mogu iskoristiti jednako u korist kao i u propast ćovječanstva, moraju zaključiti da se imaju svemu pretpostaviti duhovne i ćudoredne vrednote da znanstvenotehnički napredak ne dovede do uništenja ljudskoga roda, nego da kao pomoćno sredstvo posluži kulturnom uzdizanju.

211. Biva međutim da ljudi u naprednijim zemljama, sve nezasitniji izvanjskim dobrima, već prestaju maštati o navijek sretnu življenju ovdje na zemlji; biva jednako da ljudi nisu samo svakim danom svjesniji sveopćih i nepovredivih prava ljudske osobe nego se i svom snagom trude da se međusobno povežu pravednijim i svojemu dostojanstvu primjerenijim odnosima. Iz toga slijedi da danas ćovjek počinje spoznavati ograničenost svojih moći pa se s većim pregnućem nego ranije trudi oko duhovnoga. A sve to doista daje kakvu takvu nadu da će se ne samo pojedinci nego i narodi jedanput složiti o uzajamnoj, svestranjoj i korisnoj suradnji.

IV. DIO

OBNOVA ZAJEDNIČKOGA ŽIVOTA U ISTINI, PRAVDI I LJUBAVI

Manjkavi i krivi nazori

212. Budući da znanstveno-tehnički napredak, kako u prošlosti tako i danas, vrši velik upliv na odnose među građanima, potrebno je, čini se, te odnose i među pojedincima i među svim državama čovječnije uravnotežiti.

213. O tom je mnogo smišljano i tiskom prošireno, od čega se nešto već rasplinulo kao magla na suncu; nešto se danas iz temelja izmijenilo; nešto sada sve manje i manje privlači ljude. Tomu je svakako razlog što takvi prošireni nazori ne zahvaćaju cijela i cjelovita čovjeka, niti njegov bolji dio; povrh toga, ne vode računa o stalnim slabostima ljudske naravi, kao o bolesti i trpljenju. Ovim slabostima, očito, neće nikakav gospodarski ni društveni sustav, pa ni najbiraniji, moći naći potpuno lijeka. K tomu, posvuda ljudi stoje pod uplivom stanovita, duboka i nesavladiva vjerskog osjećaja, koji neće nikakva sila nikada satrti niti zloba ugušiti.

214. Posve krivo, naime, u naše dane prošireno mišljenje tvrdi da je čovjeku prirodni religiozni osjećaj nešto izmišljeno i utvarno; zato da ga treba iz duše potpuno iščupati jer nije nikako u skladu s duhom našega vremena niti s naprednom ljudskom civilizacijom. Naprotiv, nutarnje čovjekovo nagnuće k religiji dokazuje da je čovjek doista od Boga stvoren i da neopozivo k njemu teži, kako čitamo kod Augustina: »Za sebe si nas stvorio, Gospodine, i naše je srce nemirno dok ne počine u tebi.« (Ispov. 1, i).

215. Stoga, ma koliko tehnika i gospodarstvo uznapredovali, na kugli zemaljskoj neće biti ni pravde ni mira dok ljudi ne spoznaju koliko je u njima dostojanstva što su od Boga stvoreni i što su njegova djeca; Boga, velimo, kojega valja svakako smatrati prvim i konačnim uzrokom svega stvorenoga. Čovjek odvojen od Boga postaje sebi i drugima užas jer uzajamni odnosi među ljudima neizostavno zahtijevaju pravilan stav čovjekove savjesti prema Bogu, izvoru svake istine, pravde i ljubavi.

216. Svi vrlo dobro znaju da u mnogim zemljama, od kojih neke imaju drevnu kršćansku kulturu, toliko Naše braće i sinova, koji su Nam vrlo dragi, već više godina trpe okrutno

progonstvo. Iznoseći sve jasnije pred oči svih s jedne strane vrsno dostojanstvo progonjenih a profinjenu surovost progonitelja s druge, iako još nije mnoge privelo k trijeznu gledanju, to ih sili da o ovoj stvari dobro razmisle.

217. Svakako - čini se - našem vremenu nema svojstvenije ludosti nego htjeti za ovoga zemaljskog života uspostaviti dostojan i plodan poredak, a sve bez nužnoga temelja, tj. bez Višnjega Boga; jednako, htjeti uznijeti čovjekovu veličinu, a isušiti izvor odakle čovjeku veličina niče i raste, tj. zatomiti i - ako je to uopće moguće - slomiti polet duše k Bogu. Zbiivanja, međutim, ovih naših dana mnogima su nadu podrezala i ne jednoga bacila u žalost, što svakako potvrđuje s koliko je istine napisano: »Ako Gospodin ne zida kuće, uzalud se trude koji je zidaju.« (Ps 126, 1).

Trajna aktualnost crkvenog socijalnog nauka

218. Socijalni nauk koji Crkva uči i naviješta vrijedi, bez ikakve sumnje, za sva vremena.

219. Ovom je nauku glavno načelo: čovjek pojedinac nužno je temelj, uzrok i cilj svih društvenih ustanova, čovjek ukoliko je po naravi društveno biće uzdignuto u nadnaravni red.

220. Na ovom prevažnom načelu, koje potvrđuje i brani nepovredivo dostojanstvo čovjekove osobe, sveta je Crkva osobito u ovih posljednjih sto godina uz pomoć učenih svećenika i svjetovnjaka jasno iznijela društveni nauk po kojem se imaju ravnati uzajamni odnosi među ljudima, a to sve u skladu s općim zasadama koje odgovaraju i prirodi i različitim uvjetima ljudskoga zajedničkog života i osnovnom obilježju suvremenog doba; zato ih mogu prihvatiti svi.

221. Ako ikada, a ono je danas potrebno da se ta načela ne samo dobro poznaju nego da se i primjenjuju na način koji različite prilike vremena i mjesta dopuštaju ili traže. Ovaj je zadatak težak, ali uzvišen. Potičemo da ga ostvare ne samo Naši sinovi i braća diljem svijeta nego i svi ljudi uistinu dobre volje.

Izobrazba

222. Ponajprije tvrdimo da se društveni nauk koji katolička Crkva zastupa ne može rastaviti od njezinog nauka o ljudskom životu.

223. Zato naročito želimo da se taj nauk sve više proučava. U prvom redu pak potičemo da se predaje kao obvezatan predmet u katoličkim školama svakoga stupnja, pogotovu u sjemeništima, premda Nam je poznato da se to već duže vremena u nekim takvim zavodima čini. Osim toga želimo da se taj društveni nauk uvede u program vjerske pouke u župama i u

društvima laičkog apostolata. Neka se širi svim sredstvima suvremenoga doba, tj. izdanjima, bilo svakodnevnima bilo povremenima, znanstvenim i pučkim i, konačno, radijem i televizijom.

224. Da se društveni nauk katoličke Crkve sve više u puk proširi, mnogo mogu, mislimo, svojim radom i brigom doprinijeti Naši ljubljani sinovi iz redova svjetovnjaka budu li ga ne samo proučili i prema njemu uskladili svoje djelovanje nego marno nastojali da njegovu djelotvornost upoznaju i drugi.

225. Neka budu svakako uvjereni da nikad ne mogu bolje dokazati da je taj nauk ispravan i uspješan nego ako pokažu da se njime mogu riješiti današnje socijalne poteškoće. Ovako će na taj nauk svratiti pozornost onih koji ga danas zabacuju zato što ga ne poznaju; pače će možda postići da ti ljudi crpe jednom nešto od njegova svjetla.

Odgoj

226. Socijalni nauk, međutim, nije dosta samo izlagati, treba ga i u djelo provoditi. To vrijedi posebice za crkveni socijalni nauk jer je njegovo svjetlo istina, njegov cilj pravednost, njegova pokretačka snaga ljubav.

227. Silno je dakle važno da se Naši sinovi uz upoznavanje socijalnog nauka u njemu također odgoje.

228. Da se kršćanski odgoj može smatrati potpunim, ima se odnositi na dužnosti svih područja. Stoga kršćani, pod uplivom takva odgoja, trebaju uskladiti s crkvenim naukom i svoje gospodarsko-društveno djelovanje.

229. Ako je već po sebi teško išta provesti od zamisli u djelo, još je teže pokušati ostvarivati nauk katoličke Crkve o društvenom pitanju i to navlastito zbog ovih razloga: u čovjeku je duboko uvriježena neobuzdana ljubav prema vlastitom; u naše se dane na veliko širi u ljudskom društvu materijalistički nazor; teško je kadšto razaznati što trenutno pravda nalaže.

230. Kad je to tako, nije dosta da su ljudi ovako prema crkvenom nauku odgojeni i poučeni kršćanskom djelovanju na gospodarskom i društvenom polju ne pokažu li im se ujedno putovi kako da tu svoju dužnost shodno izvrše.

Zadaća udruženja laičkog apostolata

231. Ovakav je odgoj - držimo - nedostatan ako se odgajateljevu nastojanju ne pridruži suradnja samog odgajanika i ako pouci ne uslijedi pokusno praktično djelovanje.

232. Kako je već gotovo poslovično da nitko ne naučava pravilno se koristiti slobodom osim pravilnom upotrebom slobode, tako nitko u gospodarstvu i na društvenom polju ne zna djelovati po katoličkom nauku ako ne stvarnim djelovanjem na istom području i po istom nauku.

233. Zbog toga u širenju društvena odgoja, smatramo, valja dati veliku ulogu društvima za laički apostolat, pogotovu onima kojima je svrha da sve suvremene zadatke rješavaju na osnovi kršćanskoga zakona, a kojima članovi mogu svakodnevnim iskustvom sve bolje osposobiti najprije sebe a zatim i mlade za izvršavanje tih dužnosti.

234. Nije ovdje na odmet dozvati u pamet svima, moćnijima i slabijima, da se od smisla života, kako ga naučava kršćanska mudrost, ne može nikako odvojiti volja ostati trijezan i, uz Božju milost, podnositi tegobe.

235. No da je, na žalost, mnoge obuzela neuredna težnja za užitkom: u životu kao da im nije više ni do čega osim do žudnje za nasladama i do zadovoljenja užitaka. Bez sumnje, iz toga izviru teške štete ne samo duši nego i tijelu. Tko to prosuđuje iz moći same ljudske naravi, priznat će nužno da je mudro i razborito u svemu se držati prave mjere i obuzdavati strasti. Tko pak isto prosuđuje po Božjem zakonu, vrlo dobro zna da i Kristovo evanđelje i katolička Crkva i njezina asketska tradicija zahtijevaju od vjernika da odlučno krote požude i da osobitom strpljivošću podnose neprilike života. Te kreposti namiču duhu čvrsto i uredno gospodstvo nad tijelom, a ujedno pružaju jaku pomoć za ispaštanje kazne za grijeh, bez kojega nije nitko osim Krista Isusa i njegove neokaljane majke.

Praktični savjeti

236. Načela se društvenog nauka provode u djelo većinom u ova tri stupnja: prvo, treba sagledati pravo stanje stvari; drugo, pažljivim vrednovanjem treba usporediti ovo stanje sa spomenutim načelima; treće, treba odrediti što se može ili mora poduzeti da se iznesene smjernice prema prilikama mjesta i vremena primijene. Ta se tri stupnja redovito označavaju ovim trima riječima: *vidjeti, prosuditi, djelovati*.

237. Prema tome je, čini se, vrlo potrebno da mladi ljudi o tom načinu postupka ne samo razmišljaju nego da ga se, koliko je moguće, na djelu drže; da ne bi smatrali da usvojena načela trebaju samo domišljati a ne i primjenjivati.

238. Međutim, kad ta načela treba provoditi u život, može se katkad dogoditi da i sami katolici, i to oni dobronamjerni, stanu zastupati različita mišljenja. Kad se to dogodi, neka im ipak bude na srcu da sačuvaju i pokazuju međusobno poštovanje i pažnju, a u isti mah neka

iznalaze u čemu mogu složno surađivati da pravodobno ostvare što nužda traži. Osim toga neka vrlo savjesno paze da čestim trvenjima ne trate vlastite snage i da pri tom, pod izlikom da ištu što im izgleda najbolje, ne izostave ono što doista mogu, a zato i moraju izvesti.

239. Katolici pak u vršenju svojih gospodarsko-društvenih zadataka nerijetko dolaze u dodir s ljudima što drukčije od njih gledaju na život. U takvu slučaju neka katolici naročito paze da uvijek ostanu sebi dosljedni i da se ne upuštaju u popustljive nagodbe zbog kojih bi trpjela cjelovitost vjere ili ćudoređa. Neka se ipak ponašaju tako da pravo i dobrohotno prosuđuju tuđe mišljenje, da ne iskorištavaju sve u svoju korist i da budu pripravnici savjesno i suradnički provoditi što je po naravi dobro ili k dobru vodi. Dogodi li se možda da o toj stvari crkvena vlast što zapovijedi ili odredi, katolici će, razumije se, najspremnije poslušati. Crkva nema samo pravo i dužnost da brani cjelovitost vjerskog i ćudorednog nauka nego i da autoritativno odlučuje o njegovoj primjeni.

Mnogovrsna djelatnost i odgovornost

240. Načela što smo ih o odgoju iznijeli svakako je nužno provoditi u životu. To spada osobito na Naše sinove iz redova svjetovnjaka; njihovo se naime djelovanje općenito odnosi na pribavljanje dobara ovoga zemaljskog života ili na stvaranje ustanova s istim ciljem.

241. U vršenju ove časne zadaće trebaju biti svjetovnjaci ne samo vješti svaki svojoj struci i svoje nastojanje obavljati po zakonima prikladnima za postizanje svrhe nego i svoje djelovanje trebaju uskladiti s crkvenim propisima i načelima o društvenom pitanju. Neka se u njezinu mudrost iskreno pouzdavaju, a njezina upozorenja sinovski slušaju. Ne drže li se u životnom djelovanju marljivo društvenih načela i pravila koja je Crkva izdala i koja Mi potvrđujemo, neka imaju pred očima da se ne ispunjavaju dužnosti, da se često krše tuđa prava i da se kadšto može dotjerati dotle da se umanju povjerenje u ovaj nauk: on bi, doduše, bio vrlo dobar, ali u stvari, bez prikladne snage da upravlja životnim djelovanjem.

Ozbiljna opasnost

242. Kako već spomenusmo, ljudi su našega doba dublje i svestranije istražili prirodne zakone, pronašli su sredstva da sebi podvrgnu same prirodne sile, izveli su i neprestano izvode podvige golemih razmjera i vrijedne divljena. No dok pokušavaju zavladati prirodom i izmijeniti joj lik, žive u opasnosti da sebe zanemare i da svoje duhovne i tjelesne snage oslabe. Kad je to s gorčinom i tugom u duši opazio već Naš predšasnik blažene uspomene Pio XI., ovako se u enciklici *Quadragesimo anno* tužio: »Na taj se način rad, koji je Božja

Providnost osnovala već nakon istočnog grijeha na korist ljudskog tijela i duše, obraća u sredstvo izopačenja: mrtva materija izlazi iz radionice oplemenjena, a ljudi se u njoj kvare i postaju gori.« (QA 136).

243. I Naš predšasnik blažene uspomene Pio XII. pravo tvrdi da se ovo naše doba razlikuje od drugih zato što su, s jedne strane, znanost i tehnika neizmjerljivo uznapredovale, a s druge strane ljudi toliko nazadovali u smislu za svoje dostojanstvo. »Nakazno remek-djelo« našega doba stoji naime u tom što je »pretvorilo čovjeka u orijaša prirode nauštrb njegova duha, a svelo ga u patuljka svijeta nadnaravi i vječnosti«. (Radio-poruka za Božić 1953.; AAS, XXXXVI, str. 10.).

244. U naše se dane naveliko obistinjuje ono što je Psalmist tvrdio o štovateljima krivih bogova: ljudi često u djelovanju sebe zanemaruju, a svojim se djelima toliko dive da ih štiju kao božanstvo: »A idoli su njihovi srebro i zlato; djelo ruku čovječjih« (Ps 113,4).

Treba priznavati i poštovati ljestvicu vrednota

245. Zato, potaknuti pastirskom brigom za sve ljude, sokolimo naročito Naše sinove da, dok ostvaruju svoju zadaću i idu za postavljenom svrhom, ne dopuste da u njima otupi svijest dužnosti i da ne smetnu s uma ljestvicu poglavitih vrednota.

246. Posve je jasno da je Crkva uvijek učila i uči da se znanstveni i tehnički napredak i iz njega nastalo blagostanje doista ima ubrajati među vrednote i smatrati znakom kulturnoga napretka čovječanstva. Ali Crkva uči i to da ta dobra valja prosuđivati na osnovi njihove prave naravi, tj. da su ona sredstva kojima se čovjek ima služiti da lakše postigne najviši cilj: da mogne sebe na lakši način učiniti boljim u naravnom i nadnaravnom redu.

247. Stoga bismo živo željeli da u ušima Naših sinova u svako vrijeme odjekuje glas Božanskog učitelja dok opominje: »Što koristi čovjeku ako dobije cijeli svijet, a izgubi svoju dušu? Što li može dati čovjek kao otkupninu za svoju dušu?« Opet: treba se zalagati (Mt 16,26).

Svetkovanje blagdana

248. Ovim je opomenama, čini se, srodna ona koja se odnosi na blagdanski počinak.

249. Da katolička Crkva zaštiti dostojanstvo čovjeka, koji je od Boga stvoren i kojemu je duša sazdana na Božju sliku, u svako je doba naređivala da svi savjesno obdržavaju treću Božju zapovijed: »Spomeni se da svetkuješ dan subotnji!« (Izl 20,8). Božje je pravo i vlast čovjeku zapovijedati da svakog tjedna jedan dan upotrijebi za iskazivanje prava i dužna što-

vanja vječnomu Bogu; upotrijebi, pustivši po strani svagdašnje poslove, za uzdizanje svojeg duha k nebeskim dobrima; upotrijebi da ispituje tajne svoje savjesti, da spozna na čemu je u nužnim i nepovredivim svojim odnosima prema Bogu.

250. No i čovjek ima pravo i potrebu da povremeno prestane s poslom ne samo da svojim tjelesnim snagama dade odaha od svakidašnjega naporna rada i da svojem duhu pruži poštenu razonodu nego da se pobrine i za povezanost svoje obitelji, koja od svih svojih članova traži često druženje i vedar zajednički život.

251. Dakle vjera, ćudoređe i briga za zdravlje skupa traže odmor u određeno vrijeme. Katolička pak Crkva već mnogo stoljeća propisuje da taj odmor kršćani uživaju nedjeljom kad sudjeluju kod euharistijske žrtve, koja obnavlja spomen na Božje otkupljenje i ljudima dijeli njegove plodove.

252. Međutim, s velikom boli u duši vidimo, niti možemo to ne osuditi, da mnogi, iako možda ne žele u većini namjerno gaziti ovaj sveti zakon, ipak od njega često odstupaju. Iz toga gotovo nužno biva da Nama predragi radnici štetuju i s obzirom na duhovno i s obzirom na tjelesno zdravlje.

253. Zato, promatrajući duhovnu i tjelesnu korist, opominjemo - tako reći riječima samoga Boga - sve ljude, bilo državnike bilo poslodavce i radnike, da se drže ove zapovijedi vječnoga Boga i katoličke Crkve i da promisle kako su za to odgovorni pred Bogom i ljudskim društvom.

254. Neka iz onoga što netom ukratko izložismo nitko ne zaključa da Naši sinovi, naročito svjetovnjaci, rade razborito ako popuste u kršćanima svojstvenu sudjelovanju kod poslova ovoga prolaznog života; naprotiv, tvrdimo da ovakvo sudjelovanje iz dana u dan treba vršiti punijim zalaganjem.

255. Krist je Gospodin naime, moleći svečano za jedinstvo svoje Crkve, od Oca za svoje učenike tražio ovo: »Ne molim te da ih digneš sa svijeta, već da ih čuvaš od zla.« (Iv 17,15). Neka dakle nitko u sebi krivo ne misli da je ovo dvoje međusobno u opreci, kad se, naprotiv, može lijepo složiti: usavršavanje svoje duše i poslovi ovoga života. Kao da bi se tko morao nužno izuzeti od ovozemnog rada da bi, tobože, težio za svojim kršćanskim usavršavanjem ili kao da ne bi nikako mogao obavljati svoje poslove a ne dovoditi u pitanje svoje čovječje i kršćansko dostojanstvo.

256. To se doista posve slaže sa zamisli providnosnoga Boga da se ljudi izgrađuju i usavršuju svakidašnjim obavljanjem onoga posla koji gotovo svi ljudi vrše u vezi s dobrima ovoga smrtnog života. Stoga u naše dane Crkva ima težak zadatak: uskladiti suvremenu

naprednu kulturu načelima prave čovječnosti i evanđeoskog nauka. Ovakvu ulogu Crkve očekuje samo naše doba, pače, kao da je živom željom ište ne samo da postigne više ciljeve već da, bez svoje štete, bude u stanju sačuvati postignuto. Radi toga, kako već rekosmo, Crkva moli suradnju osobito svjetovnjaka, koji su zato dužni uložiti svoj mar u vršenje svojih zvaničnih poslova tako da, dok drugima služe, budu duhovno po Kristu s Bogom povezani i da sve čine na veću Božju slavu, kako nalaže sv. Pavao apostol: »Prema tome, bilo da jedete, bilo da pijete, bilo da išta drugo činite, sve činite na slavu Božju!« (1. Kor 10, 31). I na drugom mjestu: »I što god činite riječju ili djelom, sve činite u ime Gospodina Isusa, zahvaljujući Bogu Ocu po njemu!« (Kol 3,17).

Veća učinkovitost u vremenitim poslovima

257. Kada god ljudsko djelovanje i ustanove, koje idu za dobrima ovoga života, pomažu duhovnom uzdizanju i čovjekovoj vječnoj sreći, tada, zacijelo, raspolažu jačom snagom da postignu upravo ono za čim po naravi neposredno idu. U svako će vrijeme naime vrijediti ona znamenita Spasiteljeva: »Zato najprije tražite kraljevstvo Božje i njegovu pravednost pa će vam se sve ostalo nadodati.« (Mt 6,33). Jer tko je postao »svjetlo u Gospodinu« (Ef 5,8) te živi kao »dijete svjetla« (n. mj.), taj svakako sigurnije spoznaje što valja raditi po načelima pravde na različitim poljima ljudske djelatnosti pa i na onima koja imaju zamršenija pitanja zbog pretjerane ljubavi prema sebi, domovini ili narodu, a što zavodi doista mnoge. Dodajmo: koga vodi kršćanska ljubav, taj ne može druge ne ljubiti, pa tuđe potrebe, nevolje i radosti smatra svojim. I njegovo djelovanje, gdje god ga ima, postojano je, veselo, puno čovječnosti i brige za probitak drugih jer: »Ljubav je strpljiva, ljubav je dobrostiva, ljubav ne zavidi, ne hvasta se, ne napuhuje se. Ne prekoračuje pristojnosti, ne traži svoje, ne razdražuje se; zaboravlja i oprašta zlo, ne veseli se nepravdi, a veseli se istini. Sve ispričava, sve vjeruje, svemu se nada, sve junački podnosi.« (1 Kor 13,4-7).

Živi udovi u Kristovu mističnom tijelu

258. Ali ne želimo ovo Naše pismo dovršiti prije nego vam, časna braćo, u pamet dozovemo temeljnu i zbiljsku istinu katoličkog nauka po kojoj smo živi udovi otajstvenoga tijela Isusa Krista, to jest Crkve: »Kao što je tijelo jedno iako ima mnogo udova, a svi udovi tijela, iako su mnogi, tvore jedno tijelo, tako je i s Kristom«. (1 Kor 12,12).

259. Zato živo potičemo svekolike svoje sinove širom svijeta, iz redova i svećenstva i

svjetovnjaka, da budu duboko svjesni koliko plemenitosti i dostojanstva imaju otud što su Isusu Kristu, kao loze trsu, pritjelovljeni, po onoj: »Ja sam trs, vi ste loze« (Iv 15,5) i što im je dano uzeti dijela u njegovu božanskom životu. Prema tome, ako su kršćani duhom i srcem sjedinjeni s Presvetim Otkupiteljem i onda kad vrše svoj vanjski posao, na neki način kao da njihov rad nastavlja rad samog Isusa Krista te od njega crpi spasonosnu snagu i moć: »Tko ostaje u meni, i ja u njemu, rodi mnogi rod.« (n. mj.). Ovakav se ljudski rad tako uzdiže i oplemenjuje da svoje vršioce ljude nosi k duhovnom usavršavanju a ujedno omogućuje da se drugima dijele plodovi Kristova otkupljenja i da ih se na sve strane širi. Tako biva da kršćanski nauk, kao evanđeoski kvasac, proniče žile građanskoga društva u kojem živimo i djelujemo.

260. Premda treba priznati da ovaj naš vijek boluje od vrlo teških zabluda i da ga muče žestoki nemiri, ipak se crkvenim radnicima u naše doba širom otvaraju nepregledna polja apostolskoga rada, a to Nam dušu puni biranom nadom.

261. Časna braćo i ljubljani sinovi, počevši od one divne Lavove enciklike, dosad smo s vama zajedno razmotrili različita i ozbiljna pitanja koja se odnose na društvene prilike našega vremena. Otuda smo izveli pravila i načela pa vas živo potičemo ne samo da ih mnogo razmatrate već da ih, koliko je do vas, nastojite ostvariti. Bude li to svaki od vas junački provodio, nesumnjivo će ne malo pripomoći k učvršćenju Kristova kraljevstva ovdje na zemlji, koje je »kraljevstvo istine i života, kraljevstvo svetosti i milosti, kraljevstvo pravde, ljubavi i mira« (Misni hvalospjev na blagdan Krista Kralja). Od ovog ćemo kraljevstva jednom seliti u nebesko blaženstvo za koje smo od Boga stvoreni i za kojim žudno čeznemo.

262. Radi se, naime, o nauku katoličke i apostolske Crkve, majke i učiteljice svih naroda; njezino svjetlo svijetli, zapaljuje i rasplamsava; njezin glas opomene, prepun nebeske mudrosti, vrijedi za sva vremena, njezina snaga vazda primjenjuje na sve veće potrebe čovječanstva, na brige i tjeskobe ovoga smrtnog života najuspješnije i najpristalije lijekove. S ovim se glasom divno slaže onaj davni Psalmistov, koji ne prestaje krijepiti i podizati Naš duh: »Slušat ću što mi govori Gospodin Bog, on ima riječi mira za narod svoj. I za svete svoje i one koji se obraćaju srcem. Da, njegovo je spasenje blizu onih koji ga se boje i slava će se nastaniti u zemlji našoj. Milosrđe i istina će se sretati, pravda i mir će se ljubiti. Istina će iz zemlje niknuti, a pravda će s neba pogledati. Pa i Gospodin će dati svoj blagoslov, i zemlja će naša dati plod svoj. Pravda će ići pred njim, mir će stupati za stopama njegovim.« (Ps 84, 9).

263. Takve su Nam želje, časna braćo, na svršetku ove enciklike, kojoj smo u svojoj brizi

za svu Crkvu posvetili mnogo vremena. Želimo da božanski Otkupitelj ljudi, »koji nam postade Božjom mudrošću i pravednošću, posvećenjem i otkupljenjem« (1 Kor 1, 30) u svima i nad svima kroz vjekove vlada i sretno slavi pobjedno slavlje. Želimo jednako da, nakon uspostave pravoga društvenog reda, svi narodi počnu već jednom uživati blagostanje, radost i mir.

Blagoslov

264. Znak ovih želja i zalog Naše očinske naklonosti neka bude apostolski blagoslov koji vrlo rado podjeljujemo u Gospodinu vama, časna braćo, i svim vjernim kršćanima povjerenima vašoj brizi, poimence onima koji na ove Naše opomene poletno odgovore.

Dano u Rimu, kod svetoga Petra, dana 15. svibnja 1961. godine, Našega pontifikata treće

PAPA IVAN XXIII.